

ASPECTEN VAN DE KLOOSTERINTREDE VAN ADELLIJKE
VROUWEN IN DE LATE MIDDELEEUWEN; HET
NORBERTINESSENKLOOSTER VAN SINT GERLACH
TE HOUTHEM, CIRCA 1202-1600

I

Het grote aantal religieuze vrouwen in de late middeleeuwen is een opmerkelijk fenomeen. In de 12de-13de eeuw neemt in een relatief korte periode het aantal vrouwenkloosters opzienbarend toe. Dit verschijnsel heeft dan ook de nodige wetenschappelijke aandacht getrokken.¹

Sedert enkele decennia is eveneens onderzoek op gang gekomen naar de maatschappelijke positie van vrouwen en de veranderingen daarin sinds de 12de eeuw.² Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de toetreding van vrouwen tot kloosters en andere religieuze gemeenschappen, zij het meestal terloops. Niet zelden worden daarin uitspraken gedaan over het verband tussen de geconstateerde – voor vrouwen meestal ongunstige – maatschappelijke veranderingen en de toetreding van vrouwen tot kloosters.³ Nader onderzoek hiernaar is wenselijk.

Invalshoek van dit onderzoek is daarom de volgende vraag: zijn er in de late middeleeuwen, afgezien van religieuze motieven, ook andere motieven aannemelijk te maken, die de kloosterintrede van adellijke vrouwen hebben begunstigd, en zo ja welke? Het is aannemelijk, dat een complex van factoren, betrekking hebbend op de maatschappelijke en demografische

¹ Daarbij is voornamelijk de religieuze kant van de zaak bestudeerd, zie bijvoorbeeld: H. Grundmann, *Religiöse Bewegungen im Mittelalter. Untersuchungen über die geschichtlichen Zusammenhänge zwischen der Ketzerei, den Bettelorden und der religiösen Frauenbewegung im 12. und 13. Jahrhundert und über die geschichtlichen Grundlagen der deutschen Mystik*, Berlin 1935¹, Darmstadt 1977⁴ en J. Greven, *Die Anfängen der Beginen, ein Beitrag zur Geschichte der Volksfrömmigkeit und des Ordenswesens im Hochmittelalter*, Vorreformationsgeschichtliche Forschungen VIII, Münster 1912.

² Onder andere: G. Duby, *Le chevalier, la femme et le prêtre. Le mariage dans la France féodale*, Paris 1981.

³ Ibidem, 171 en ook: D. Herlihy, 'Life Expectancies for Women in Medieval Society', in: R.T. Morewedge (ed.), *The Role of Women in the Middle Ages*, New York 1975, 1-22, aldaar 16.

positie van adellijke vrouwen, invloed heeft gehad op de kloosterintrede.⁴ In deze bijdrage gaat de aandacht uit naar enkele aspecten van dit complex van factoren, die hier vanuit het perspectief van één klooster, namelijk het Norbertinessenklooster van Sint Gerlach te Houthem in de periode tussen 1202 en 1600, zullen worden bestudeerd. Deze deelaspecten betreffen de omvang van de gezinnen waaruit de monialen afkomstig zijn en de vererving van hun bezittingen. Eveneens komen in dit verband de afkomst van de monialen, de leeftijd bij de kloosterintrede en de verblijfsduur aldaar aan de orde.

Daar het hier één klooster betreft, heeft het onderzoek een oriënterend karakter. Er zal worden nagegaan in hoeverre de archieven van het klooster van Sint Gerlach licht kunnen werpen op de te bestuderen aspecten van gezinsomvang en vererving van de goederen.

Alvorens tot de bespreking van de resultaten hiervan (paragraaf V-VIII) over te gaan zal ik eerst het kader aangeven, waarin de stichting van het klooster te Houthem plaatsvond en tevens de positie van vrouwenkloosters binnen de Premonstratenzer orde bespreken (paragraaf II). Ook komen de stichting van het klooster (paragraaf III) en de bewoners zelf (paragraaf IV) aan de orde. Dit zal noodzakelijkerwijs beknopt gebeuren.

Een woord vooraf over het belangrijkste bronnenmateriaal. Voor het onderzoek zijn in hoofdzaak de oorkonden van het klooster van Sint Gerlach gebruikt. Deze zijn deels bewaard gebleven en deels overgeleverd in de vorm van afschriften. De meeste oorkonden en afschriften zijn geheel of in regestvorm uitgegeven door G.D. Franquinet in 1877. Franquinet heeft daarbij tevens gebruik gemaakt van archivalia die later verloren zijn gegaan, zoals een cartularium, dat in het kerkarchief van Houthem berustte. J.A.K. Haas, die het archief inventariseerde, heeft tevens de oorkonden betreffende de periode tot 1500 uitgegeven in de vorm van regesten. Deze twee uitgaven waren van dien aard, dat hiervan voornamelijk gebruik is gemaakt. Het archief van het klooster bevat tevens een register van afschriften van oorkonden in twee delen uit de 18de eeuw.⁵ Deze verzameling bevat in

⁴ De kloosterintrede van vrouwen, niet alleen adellijke vrouwen, wordt vaak gerelateerd aan haar positie op de huwelijksmarkt, die in de late middeleeuwen verslechterde. Deze positie en daarmee ook de kloosterintrede werd door een aantal factoren beïnvloed. Zie hiervoor: E. Koch, 'De positie van vrouwen op de huwelijksmarkt in de middeleeuwen', in: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 13, no. 2, 1987, 150-172 en de daar genoemde literatuur.

⁵ Haas, inv.no. 1: 'Privilegiën ende register der obligatiën en andere erffcontracten des adelycken cloosters van Sint-Gerlach, begonst anno 1735' en inv.no. 2: 'Privilegiën ende register der obligatiën en andere erffcontracten des adelycken cloosters van Sint-Gerlach.'

totaal 341 afschriften van oorkonden betreffende de periode 1202-1737 en 1339-1766, die gedeeltelijk nog in originele vorm voorhanden zijn. Enkele van deze afschriften zijn noch door Franquinet, noch door Haas gepubliceerd. Na een vergelijking met de originelen, althans waar mogelijk, bleken de afschriften redelijk betrouwbaar te zijn.

Daarnaast is gebruik gemaakt van het door J. Habets in 1869 gepubliceerde en later eveneens verloren gegane fragment van het necrologium van het klooster.⁶ Dit fragment betreft een periode van 21 mei tot en met 11 oktober. Habets vermeldt dat de oudste aantekeningen zijn overgenomen uit een ander handschrift en dat de namen der zusters in gotische letters zijn geschreven.⁷ Het necrologium bleek, gezien het feit dat er slechts enkele sterftedata in worden genoemd, die bovendien veelal betrekking hebben op een latere periode dan hier wordt bestudeerd, nauwelijks bruikbaar voor dit onderzoek. Een beperkt aantal van de monialen, die in de oorkonden voorkomen, kan worden teruggevonden in het necrologium. Ook uit de volgorde waarop de namen per datum zijn gerangschikt kon niet worden afgeleid in welke periode de betreffende personen hebben geleefd.

Tevens hebben Habets en Franquinet een lijst van proosten en priorinnen uitgegeven, die vermoedelijk is opgemaakt tussen 1756 en 1765. Deze lijst is voor de eerste eeuwen van het bestaan van het klooster zeer gebrekkig. Waar mogelijk is de lijst gecorrigeerd.⁸

II

In 1120 sticht Norbert van Xanten, telg uit het adellijke geslacht Van Gennep, te Prémontré zijn eerste klooster. In 1126 krijgt de orde der Premonstratenzers of de Norbertijner orde, die uit deze stichting is ontstaan, officiële erkenning van paus Honorius II.

Het is één van de hervormingsgezinde orden, die in het kielzog van de Gregoriaanse hervorming zijn ontstaan in de 11de en 12de eeuw. De Gregoriaanse hervorming kenmerkt zich onder meer door verzet tegen de secularisering van kerk en klooster en de invloed van leken op het kerkelijk leven.

Tomus secundus 1737'.

⁶ Habets 1869, 173-196.

⁷ Ibidem, 172.

⁸ Ibidem, 156-170; Franquinet, 266-281. Ook deze lijst komt nu niet meer voor in de archivalia.

Zie voor een uitvoeriger bespreking van de archieven van het klooster van Sint Gerlach: Haas, 17-19.

Deze hervormingsgezindheid heeft al eerder een aanvang genomen met de beweging van Cluny, die vanaf de 10de eeuw een grote invloed heeft gehad op de monastieke wereld in Noordwest-Europa. In de 11de en 12de eeuw hebben de hervormingsgezinde orden – zoals die der Cisterciënzers en Premonstratenzers – grote invloed.⁹

De orden van de Cisterciënzers en Premonstratenzers genieten een enorme populariteit onder de bevolking, niet in de laatste plaats bij vrouwen en met name adellijke vrouwen.¹⁰ Deze overweldigende belangstelling voor het monastieke leven en andere vormen van religieus leven van vrouwen in deze eeuwen, wordt ook wel aangeduid als de ‘religieuze vrouwenbeweging’.

De orden leggen ieder hun eigen zwaartepunten, maar over het geheel genomen zou men kunnen stellen dat hun gemeenschappelijke kenmerken en idealen een terugkeer naar de oorspronkelijke regel (observantie) en een naleving van Christus (imitatio Christi) zijn.

Norbert van Xanten staat een gemeenschap voor ogen, die zich naast de gebruikelijke besloten levenswijze van een kloostergemeenschap ook bezig houdt met zielzorg; een verbinding van het comtemplatieve met het actieve leven (vita mixta).¹¹ De Premonstratenzers volgen de regel van Augustinus. Het klooster, dat hij in 1120 te Prémontré sticht, is een dubbelklooster, een klooster voor zowel mannen als vrouwen. Het verschijnsel van een dubbelklooster is zeker niet nieuw in de monastieke wereld van de middeleeuwen. De vroege middeleeuwen hebben een bloeiperiode van dubbelkloosters in de 7de en 8ste eeuw gekend.¹² De vrouwen in de dubbelkloosters van de Norbertijner orde leggen zich volgens Erens toe op de verzorging van hun mannelijke medebewoners en handenarbeid.¹³ Het is de tweeledige taak van de vrouwen in de Norbertijner dubbelkloosters van

⁹ Zie voor deze periode en de hervormingsbeweging: C. Brittain Bouchard, *Sword, Miter, and Cloister, Nobility and the Church in Burgundy, 980-1198*, Ithaca, London 1987, met name hoofdstuk 3 en 4, 90-124.

¹⁰ Zie voor de groei van het aantal Cisterciënzervrouwenkloosters in Nederland: J.J. van Moolenbroek, ‘De stichting van Cisterciënzervrouwenkloosters in Nederland tot 1300’, in: *Archief voor de Geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland* 27, 1985, 169-214, aldaar 195-196.

¹¹ J. Ehlers, ‘Adelige Stiftung und persönliche Konversion. Zur Sozialgeschichte früherer Prämonstratenserkonvente’, in: *Geschichte und Verfassungsgefüge. Frankfurter Festgabe für Walter Schlesinger*, Frankfurter Historische Abhandlungen, Band 5, Wiesbaden 1973, 32-55, aldaar 33-34.

¹² P. Hagemeyer, ‘Samen maar wel apart. Vrouwen en dubbelkloosters in de Noordelijke Nederlanden, 1100-1400’, in: *Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis* 1984, 111-130, aldaar 113.

¹³ A. Erens, ‘Les Soeurs dans l’Ordre de Prémontré’, in: *Analecta Praemonstratensia*, V, 1929, 5-26, aldaar 14.

de beginperiode – namelijk handenarbeid en contemplatie – die vragen opwerpt omtrent de status van deze vrouwen. Het zijn geen conversen in de zin van lekezusters, die een verzorgende taak hebben ten behoeve van monniken of monialen. De vrouwen zijn immers gebonden aan een strenge clausuur. Noch zijn zij volledig monialen, dat wil zeggen geheel toegewijd aan het contemplatief leven van zang en gebed.¹⁴

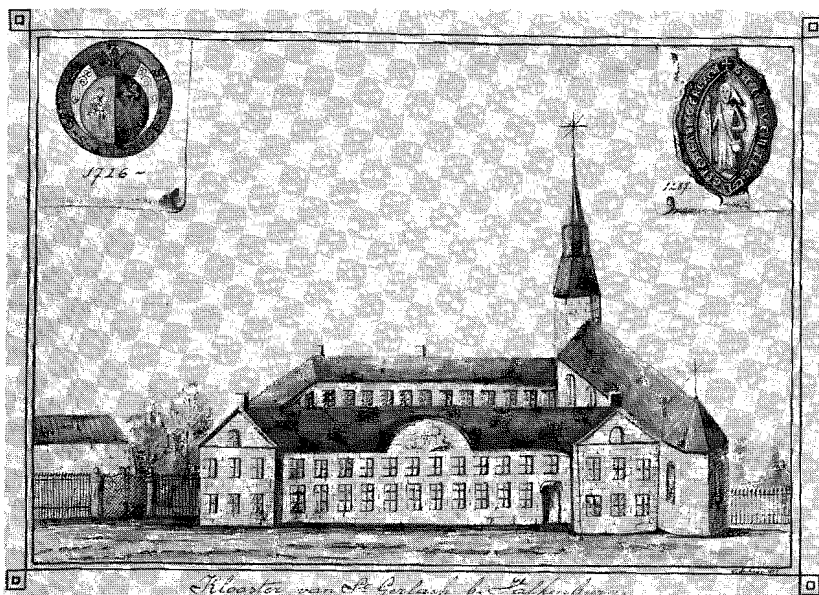
Het samenleven van mannen en vrouwen in één gemeenschap heeft niet lang na de eerste stichtingen al veel stof doen opwaaien. Rond 1140 komen discussies op gang omtrent de handhaving van deze situatie. De argumenten, die de tegenstanders van dubbelkloosters aandragen zijn veelal van morele aard: het samenleven van vrouwen en mannen acht men ongepast en indiscreet.¹⁵

Of het verwijderen van vrouwen uit de dubbelkloosters een besluit is geweest van het Generaal Kapittel van de Norbertijner orde, is niet geheel duidelijk. Wel blijkt dat vanaf circa 1140 vrouwen uit verschillende dubbelkloosters naar elders worden verplaatst. Rond 1180 neemt het Generaal Kapittel het besluit – dat paus Innocentius in 1198 bevestigt – geen vrouwen meer op te nemen in de orde. Naar alle waarschijnlijkheid betreft dit besluit echter alleen dubbelkloosters en niet de opnemng van vrouwen als zodanig. Gedurende de periode 1198-1250 namelijk kent de Norbertijner orde in de Noordelijke Nederlanden haar grootste bloei met niet minder dan zeventien stichtingen, waarin vrouwen terecht kunnen.¹⁶ Volgens Degler-Spengler heeft de verwijdering van vrouwen uit de dubbelkloosters plaatsgevonden onder druk van het toenemend aantal zusters in de orde. Zij is van mening, dat het verbod op de toetreding van vrouwen van 1180 niet al te letterlijk moet worden opgevat. Het Generaal Kapittel heeft volgens haar niet een

¹⁴ Zie over deze discussie: P. Hagemeyer, *Ruimte binnen het kloosterslot. Vrouwen en kloosters in de Noordelijke Nederlanden 1100-1400*, ongepubl. doctoraalscriptie V.U., Amsterdam 1983, 90-91. Zie voor de status en positie van Norbertinessen in de beginperiode ook: T. van Schijndel, 'De premonstratenzer koorzusters: van dubbelkloosters naar autonome konventen', in: E. Stapper (red.), *Gedenkboek Orde van Prémontré 1121-1971*, Averbode 1971.

¹⁵ B. Degler-Spengler, 'Die religiöse Frauenbewegung des Mittelalters. Konversen – Nonnen – Beginen', in: *Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte*, Band 3, 1984, 75-88, aldaar 78; en Erens, o.c., 9-10, noot 20. Niet alleen de dubbelkloosters van de Norbertijner orde hadden te lijden onder de aantijgingen over het samenleven van mannen en vrouwen. Robert van Arbrissel, wiens volgelingen eveneens uit mannen en vrouwen bestonden, had dit ook ondervonden. In het dubbelklooster te Fontevraud, dat hij in het begin van de 12de eeuw stichtte, waren de vrouwen dan ook streng gescheiden van de mannen; zie hiervoor: J. Dalarun, *Erotik und Enthaltsamkeit. Das Kloster des Robert van Arbrissel*, Paris 1986, Frankfurt a.M. 1987, 66 e.v., 80-82.

¹⁶ Hagemeyer, 'Samen maar wel apart', o.c., 127-128.



Het klooster van Sint Gerlach te Houthem. Tekening van C. Lahaye, 1889.
 Rijksarchief in Limburg, Maastricht, Inventaris van het archief van het Norbertines-
 senklooster van Sint Gerlach (inv. nr. 2).
 Foto: Fototechnische dienst van het Rijksarchief in Limburg.

strikt verbod voor ogen gestaan, maar eerder getracht een politiek te voeren ter beperking van het aantal vrouwenconventen. In 1230 besluit het Kapittel dat alleen nog koorzusters kunnen worden opgenomen. Uit de werkgemeenschappen van mannen en vrouwen zijn monialenconventen geschapen, nu de vrouwen eenmaal verwijderd zijn uit de dubbelkloosters.¹⁷ Hierop kom ik nog terug.

Overigens wordt het verbod op dubbelkloosters niet overal even snel uitgevoerd. Pas na 1214 bijvoorbeeld, worden de zusters van het Norbertijner dubbelklooster Mariënweerd overgeplaatst naar de vrouwenproosdij Zennewijnen. De zusters van het dubbelklooster te Averbode komen in 1246 naar de proosdij te Keizersbosch.¹⁸ De vrouwen hebben na overplaatsing de volledige status van monialen.

¹⁷ Degler-Spengler, o.c., 79-81. Zij vermeldt uitdrukkelijk, dat deze opvatting nog nader onderzoek vereist.

¹⁸ Hagemeyer, Ruimte binnen het kloosterslot, o.c., 138-139.

Circa 1201-1202 sticht Goswijn IV, heer van Valkenburg, in samenwerking met proost Theodericus van het klooster te Heinsberg, het klooster van Sint Gerlach op de plaats waar de gelijknamige kluizenaar zou hebben gewoond.¹⁹ Het klooster te Heinsberg is rond 1140 als Norbertijns dubbelklooster gesticht door Goswijn II, heer van Heinsberg en Valkenburg.²⁰ Volgens Haas heeft het klooster te Heinsberg een uitstekende reputatie.²¹ In 1201 blijkt, dat de bezittingen van het klooster te Heinsberg onvoldoende zijn om het aantal religieuzen te onderhouden.²² Overplaatsing van een aantal van hen zal dan ook zeer gewenst zijn geweest. In een oorkonde van 1202 wordt het klooster van Sint Gerlach voor het eerst genoemd. Goswijn van Valkenburg schenkt dan, ter afkoop van zijn gelofte aan een kruistocht deel te nemen, zijn hof te Munstergeleen aan de kloosters van Heinsberg en Sint Gerlach.²³

Volgens Haas is het klooster te Houthem, net als het moederklooster te Heinsberg, ongetwijfeld een dubbelklooster geweest tot in het laatste kwart van de 13de eeuw. Pas na ongeveer 1279 als er geen koorheren meer worden genoemd in de oorkonden, zou het klooster van Sint Gerlach uitsluitend voor vrouwen bestemd zijn.²⁴ Bij deze opvatting van Haas wil ik de volgende kanttekeningen plaatsen. In verscheidene oorkonden, deels ook aangehaald door Haas, wordt uitsluitend gesproken over vrouwen. In 1221 neemt paus Honorius III de kloosters te Houthem en Heinsberg in bescherming. In deze oorkonde wordt geen melding gemaakt van mannen.²⁵ In 1232 kiest men Clementia van Geilencirchin uit de zusters om goederen uit de handen van de abdis van Thorn te ontvangen. In een oorkonde uit hetzelfde jaar wordt gesproken van monialen, die vanuit het klooster van Heinsberg te

¹⁹ Haas, 3-4. Volgens N. Backmund, *Monasticon Praemonstratense. Id est historia circariorum atque canostrarum candidi et canonici ordinis praemonstratensis*, Dl. 1.1 Berlijn 1983², 216, stichtte Goswijn II van Heinsberg in 1201 het klooster.

Zie voor de heilige Gerlachus: C. Damen, 'Studie over Sint-Gerlach van Houthem', in: *PSHAL*, 92-93, 1956-1957, 49-113, en Geutjens, 18-29.

²⁰ Volgens Geutjens, 51-52 werd het klooster te Heinsberg pas in 1194 of zelfs later in 1221 Norbertijns. Opmerkelijk is, dat in de twee oorkonden die Geutjens bespreekt alleen sprake is van vrouwen.

²¹ Haas, 4.

²² Geutjens, 30.

²³ Franquinet, no. 1.

²⁴ Haas, 4-5.

²⁵ Geutjens, 51.

Houthem zijn gaan wonen. In 1233, als paus Gregorius IX het klooster van Sint Gerlach in bescherming neemt, richt hij zich tot de monialen van Sint Gerlach. Ook in een oorkonde uit 1270 is uitsluitend sprake van vrouwen te Sint Gerlach.²⁶

Haas baseert zijn opvatting op een aantal oorkonden, waarin inderdaad naast vrouwen ook sprake is van mannelijke religieuzen naast de proost.²⁷ Ook de vita en de miracula van Sint Gerlach maken gewag van lekebroeders en kanunniken in de stichtingsperiode van het klooster. Volgens Geutjens hebben deze tot taak gehad het verzorgen van de eredienst en het zieleheil van de kloosterbewoners en de pelgrims, evenals de zorg voor de materiële welvaart van het klooster.²⁸

De aanwezigheid van mannen, naast een proost, die het tijdelijk beheer over de kloostergoederen heeft, is in middeleeuwse vrouwenkloosters niet vreemd. Dit betekent niet direct dat het klooster dan ook een dubbelklooster is.²⁹ Elk Cisterciënzer vrouwenklooster, bijvoorbeeld, is aangewezen op de steun van mannen. De conventsmis moet worden opgedragen, de biecht gehoord en zware handenarbeid verricht.³⁰ Dergelijke zaken kunnen en mogen de monialen niet zelf uitoefenen. Een dergelijke afhankelijkheid van mannen zal in het klooster van Sint Gerlach ook zeker geweest zijn, zoals

²⁶ Franquinet, no. 4: 1232: '...Clementiam de Geilincirchin de numero virginum. in ea domino famulancium. elegit que predicta bona de manu abbatisse Thorensis...'; Habets 1869, no. 4, 206: '...quod super praediis et possessionibus Heinsbergensi Ecclesiae in receptione puellarum nunc apud sanctum Gerlacum consistentium collatis,...'; Franquinet, no. 5: 1233: '...Dilectis in Christo filiabus Conventui Monialium monasterii sancte Marie de sancto Gerlaco premontratis ordinis Leodiensis diocesis...'; Franquinet, no. 14: 1270: '...Want ghehorsam vrouwen des convents van sint Gerlach by Valkenborch des ordens van premonstreit...'

²⁷ Franquinet, no. 1: 1202: '...et cenobium beate Marie virginis de Heynsberg. ex religiosis fratribus et sancti monialibus feminis divino servicio deditum...'; Franquinet, no. 17: 1273: '...religiosis personis preposito Magistre ac conventui Sancti Gerlaci...'; Haas, 5: 1273: '...virorum religiosorum prepositi et conventus ecclesie predictae...' en 'fratrum Tibodonem, canonicum ecclesie sancti Gerlaci...' (zie ook Franquinet, no. 18); Franquinet, no. 19: 1279: '...vendidimus viris religiosis. preposito et conventui sancti Gerlaci...'; Haas, 4: in 1218 spreekt aartsbisschop Engelbertus van Keulen over de '...intimam devotionem tam fratrum quam sanctimonialium...' van de kloosters te Sint Gerlach en Heinsberg.

²⁸ Geutjens, 35-36 en 47-49.

²⁹ Hagemeyer, 'Samen maar wel apart', o.c., 112-113: De eerste voorwaarde waaraan een klooster moet voldoen, wil het volgens Hilpisch een dubbelklooster zijn, is dat er 'monialen en monniken bijeen zijn. Een klooster bewoond door monialen en lekebroeders of kanunniken is geen dubbelklooster' en 'een klooster bewoond door monniken en lekezusters evenmin'.

³⁰ Van Moolenbroek, o.c., 187.

het bovenstaande al enigszins aangeeft. Van het klooster van Sint Gerlach is bekend, dat zij in de 13de eeuw het patronaatsrecht heeft over verschillende kerken, zoals die te Munstergeleen en Oirsbeek.³¹ De missen daar worden door mannen opgedragen. Tibodo, kanunnik van de kerk van Sint Gerlach, bijvoorbeeld, wordt in 1273 als zieleherder van de kerk te Oirsbeek genoemd.

Het is aannemelijk, dat met de mannelijke religieuzen, genoemd in de oorkonden van 1273 en 1279 dergelijke kanunniken worden bedoeld. Dit is eveneens mogelijk in het geval van de broeders en kanunniken, die in de vroegere oorkonden en in de vita worden vermeld. Hun aanwezigheid in het klooster doet dan echter geen afbreuk aan het vrouwelijke karakter van het klooster van Sint Gerlach.³²

Een tweede argument tegen de door Haas veronderstelde feminisatie van het klooster van Sint Gerlach pas na 1279 baseer ik op de algemene ordespolitiek. Mocht inderdaad het besluit door het Generaal Kapittel in 1180 genomen een verbod op dubbelkloosters betreffen, dan lijkt het mij onwaarschijnlijk, dat pas ongeveer een eeuw na dit besluit het klooster van Sint Gerlach uitsluitend voor vrouwen is bestemd. Reeds in 1140 verplaatsen de abten van de dubbelkloosters de vrouwen naar elders. De stichting van het klooster te Houthem vindt plaats in een periode waarin de scheiding van mannelijke en vrouwelijke religieuzen volop aan de gang is. Ik kan mij moeilijk voorstellen, dat pas na 1279 het klooster heeft toegegeven aan de druk van buitenaf. Habets' en Geutjens' opvattingen, dat het klooster van Sint Gerlach rond de jaren twintig van de 13de eeuw is gefeminiseerd, lijken mij in het licht van het bovenstaande aannemelijker.³³

Een derde argument, dat evenals het eerste mogelijk het bestaan van een dubbelklooster te Houthem vanaf de stichtingsperiode in twijfel trekt, levert Backmund. Naar zijn mening is het dubbelklooster te Heinsberg, reeds in 1194 een vrouwenklooster.³⁴ Mocht dit juist zijn, dan is het niet waarschijnlijk, dat het klooster van Sint Gerlach, circa 1201-1202 gesticht vanuit Heinsberg, een dubbelklooster is geweest. De mannelijke religieuzen, die in de eerste oorkonden zijn vermeld, zouden dan evenals in latere perioden daar verblijven ter ondersteuning van de vrouwen. Dergelijke

³¹ Franquinet, no. 1: 1202; no. 17: 1273.

³² Hanteren we hier de definitie van Hilpisch (zie noot 29), dan zou dit betekenen, dat het klooster te Houthem geen dubbelklooster was.

³³ Habets 1869, 96 volgens hem is het klooster tussen 1218 en 1232 een vrouwenklooster geworden. Geutjens, 49-50.

³⁴ Backmund, o.c., 214; zie ook Geutjens, 41: in 1194 neemt paus Celestinus III de priorin en de zusters van Heinsberg in bescherming.

priesters en kapelaans kent het klooster ook in de 14de en 15de eeuw. In een oorkonde uit 1364 is naast een proost sprake van priesters, welke drie altaren bedienen.³⁵ In 1418 treden Henricus Pistoris en Gerardus Brakel, beide priester en kapelaan te Sint Gerlach, op als getuigen.³⁶

In het kader van deze bijdrage kan niet verder worden ingegaan op deze problematiek. Een nader onderzoek naar het karakter van het klooster van Sint Gerlach in de beginperiode lijkt niettemin wenselijk.

Tot circa 1232 blijven de kloosters van Heinsberg en Sint Gerlach nauw met elkaar verbonden. Hoewel volgens Geutjens reeds in 1223 een begin wordt gemaakt met de scheiding, is deze pas in 1232 definitief.³⁷ In dat jaar vindt een scheiding plaats tussen de goederen van de twee kloosters. Het Generaal Kapittel van de Norbertijner orde bepaalt onder meer, dat het klooster te Houthem dat te Heinsberg als moederklooster moet erkennen.³⁸ In 1233 verleent paus Gregorius IX het klooster zijn bescherming en bevestigt het in zijn eigendommen.³⁹ Volgens Haas hebben beide kloosters tot ongeveer 1257 nog wel een gezamenlijke proost.⁴⁰

De stichting van het klooster van Sint Gerlach staat niet op zichzelf. In dit gebied zijn er vele vrouwenkloosters van deze orde, onder andere die te Keizersbosch, Reichenstein bij Monschau, Wenau bij Düren, en Engelsport bij Cochem aan de Moesel.⁴¹

IV

Behalve een proost, als vertegenwoordiger van de abt, priesters en kapelaans voor de geestelijke ondersteuning, heeft het klooster van Sint Gerlach een priorin of magistra, die de dagelijkse leiding heeft. Dit is het hoogste ambt, dat een moniale binnen de Norbertijner orde kan bekleden. De subpriorin staat de priorin in haar taken ter zijde of vervangt haar bij haar afwezigheid. In de archieven van Sint Gerlach komt naast bovengenoemde ambten, ook nog het ambt van kelnerin voor.⁴² Deze heeft de zorg voor de

³⁵ Franquinet, no. 51.

³⁶ Ibidem, no. 101.

³⁷ Geutjens, 42.

³⁸ Habets 1869, no. 4, 206.

³⁹ Franquinet, no. 5.

⁴⁰ Haas, 6, zie ook: Backmund, o.c., 215, 218.

⁴¹ Zie ook voor andere kloosters A. Zak, 'Iter Praemonstratense' (Miscellanea), in: *Analecta Praemonstratensia* V (1929), 261-266, aldaar 263; en Habets 1869, 89, en noot 1.

⁴² RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr. 185 en afschr. 216, resp. 1545 en 1548. Deze kelnerin was Anna van Schaloen, zie ook bijlage I, no. 72.

materiële zaken van het klooster.⁴³

Het klooster van Sint Gerlach heeft in de beginperiode klaarblijkelijk een grote populariteit genoten. Reeds in 1293 bepaalt Walram, heer van Monschau en Valkenburg, dat het aantal monialen te Sint Gerlach moet worden teruggebracht tot dertig. Willem, abt van Prémontré, keurt deze beslissing goed. Het klooster heeft te weinig middelen om meer dan dertig monialen te onderhouden.⁴⁴ In 1345 en 1346 herhalen respectievelijk Dirk en Jan, heren van Monschau en Valkenburg, dit besluit.⁴⁵ Waarschijnlijk is het aantal nonnen aan het einde van de 13de eeuw groter geweest dan het gestelde maximum van dertig. En de bevestigingen van het besluit van 1293 doen vermoeden dat ook in de eerste helft van de 14de eeuw de druk op het klooster om meer vrouwen op te nemen nog groot is geweest.

In de daarop volgende eeuwen vermindert het aantal monialen. In 1555 en 1575 is er sprake van 21 nonnen.⁴⁶ Waarschijnlijk zint dit de generale abt van de Norbertijner orde niet. Bij zijn aanstelling als proost maant de abt Erasmus Goye onder meer het getal der monialen te vermeerderen.⁴⁷ Blijkens een afschrift uit 1737 is dit gelukt: in 1597 telt het klooster niet minder dan 37 maagden.⁴⁸

Het aantal monialen kan, zoals de eerdergenoemde oorkonde van 1293 reeds doet vermoeden, te maken hebben gehad met de materiële basis van het klooster. Deze is niet altijd even florissant geweest.⁴⁹ Regelmatig komen er klachten naar voren over zware schulden, waarmee het klooster is belast. In de 16de eeuw ondervindt het klooster veel schade van oorlogshandelingen. In 1575 brandt het zelfs af.⁵⁰

De religieuze toewijding van de 'God gewijde maagden' van Sint Gerlach, laat gedurende deze eeuwen soms eveneens te wensen over. Hun taak is om '...alle daghe goits dyensten vroich ende spaede devoitlick ende tzemelick...' te onderhouden, zoals Philips van Bourgondië het in 1446 uitdrukt.⁵¹ Dat deze taak niet altijd met evenveel overtuiging is uitgevoerd en ook de

⁴³ Zie voor de ambten in middeleeuwse vrouwenkloosters en de betekenis daarvan: P. Hagemeijer, Ruimte binnen het kloosterslot, o.c.

⁴⁴ Franquinet, no. 28.

⁴⁵ Ibidem, no. 41.

⁴⁶ Backmund, o.c., 217; Habets 1869, 110.

⁴⁷ Franquinet, no. 161: 1575.

⁴⁸ Ibidem, no. 246.

⁴⁹ Zie voor een overzicht van het kloosterdomein tot 1400: Geutjens, hoofdstuk V, 78-103.

⁵⁰ Zie bijvoorbeeld Franquinet, no. 14: 1270; 39: 1333; 160: 1575; 162: 1581 en RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr. 162: 1505.

⁵¹ Franquinet, no. 113 (119).

orderegel niet altijd even strikt is nageleefd, moge blijken uit de volgende voorbeelden.⁵² In 1418 verklaren Johanna van Retersbeke en Anna van Kenswilre, monialen te Sint Gerlach, dat zij in hoger beroep zullen gaan bij de paus naar aanleiding van een vonnis, dat Petrus, abt van Prémontré, over hen heeft uitgesproken.⁵³ Waarop het vonnis van deze abt betrekking heeft gehad is niet duidelijk. Habets vermeldt echter, dat Anna van Kenswilre het klooster heeft verlaten en te Maastricht is gaan wonen.⁵⁴ Het is goed mogelijk, dat het vonnis op deze ongeoorloofde afwezigheid van Anna van Kenswilre betrekking heeft gehad. De rol van Johanna van Retersbeke blijft echter onduidelijk.

Aan het einde van de 15de eeuw blijkt, dat de vrouwen in het klooster van Sint Gerlach de clausuur niet naleven. Pogingen om de kloostertucht en de clausuur te herstellen onderneemt men in 1480, na de visitatie van Johannus van Altena, abt van Steinveld. Deze hervormingen zijn slechts voor een geringe duur succes beschoren. Rond 1516, tijdens het bestuur van proost Henricus Engelen, worden andermaal pogingen ondernomen de orde te herstellen. Ditmaal is de weerstand groter. Niet alleen de monialen, maar ook de edelen uit de regio bieden heftige tegenstand. Uiteindelijk biedt de inmenging van keizer Karel V soelaas.⁵⁵

Veranderingen met betrekking tot de naleving van de orderegel zijn nog nodig in 1560 en 1575. De al eerder genoemde proost Erasmus Goye, krijgt bij zijn aanstelling de opdracht mee van de generale abt niet alleen het getal der monialen te vermeerderen, maar hen ook in het vroom en godsdienstig leven te houden.⁵⁶

Klachten over verval van de kloostertucht in de 14de en 15de eeuw zijn

⁵² Zie voor de strenge regel waaraan de Norbertinessen waren gebonden: Geutjens, 71-73.

⁵³ Franquinet, no. 101.

⁵⁴ Habets 1869, 103.

⁵⁵ Franquinet, 257, noot 1 en 270-271: 'Hermannus Blijoff ab anno 1465 praefuit et anno 1480 visitationem canonicam a Joanne de Altena abbate Steinveldensi recepit. Jejunia, abstinentiam, clausuram et statutorum observatiam, quae nonnihil in Parthenio labefacta erant, restituit et ad pristinum vigorem revocavit....' en: 'Henricus Engelen de Ellentz, Steinfeldensis canonicus ex priore Niderehano electus anno 1516 praepositus sancti Gerlaci, disciplinam diffluere passus, emendatus est a Godefrido Kessel abbate Steinveldensi, visitatore a Domino Praemonstratensi deputato, ut (ac) reformationem et clausuram restitueret. Obsistentibus (forte ad monialium inductionem) proceribus et nobilibus patriae, Carolum V caesarem territorii Falcoburgensis dominum adiit Henricus praepositus anno 1522 et reformationem ab eo comprobati obtinuit....'

⁵⁶ Franquinet, 257, noot 1, no. 161.

zeker niet uitzonderlijk. Het is een algemeen beeld voor vele kloosters in de late middeleeuwen.⁵⁷ Het is mogelijk, dat de observatiebeweging van de late middeleeuwen hier haar invloed heeft doen gelden. Als reactie op het verval en de secularisering in kloosters, wenst men terug te keren naar de oorspronkelijke regel. Het voorkomen van klachten over de tucht in het klooster van Sint Gerlach juist in de 15de en 16de eeuw kan dus meer te maken hebben gehad met de tijdgeest dan dat de vermindering van de kloostertucht in deze periode betrekkelijk nieuw is geweest. In een eerdere periode hoeft men een versoepeling van de orderegel te Sint Gerlach niet als verval te hebben ervaren. Duidelijk is dat noch de monialen zelf noch hun familieleden aan het begin van de 16de eeuw een al te strikte naleving van de orderegel hebben gewenst.

Behalve de reeds genoemde personen, zijn in het klooster nog anderen aanwezig ten behoeve van het onderhoud van de monialen. Het overgebleven fragment van het necrologium maakt melding van lekezusters, vrouwelijk en mannelijk dienstpersoneel, een rentmeester en een tuinman.⁵⁸ Of dergelijke personen ook in de hier bestudeerde periode voorkomen, is op grond van het necrologium niet geheel met zekerheid vast te stellen, daar vrijwel geen jaartallen worden genoemd. Naar alle waarschijnlijkheid geldt voor de eerste vier eeuwen van het bestaan van het klooster van Sint Gerlach hetzelfde als voor de periode daarna.

V

Richten wij nu de aandacht op het karakter van het klooster te Houthem, waarvan algemeen wordt aangenomen, dat het uitsluitend adellijke vrouwen heeft opgenomen. In de archieven zijn hieromtrent geen directe aanwijzingen te vinden. Statuten, die eventueel vermelden hoeveel adelskwartieren een candidate bij intrede behoort te overleggen, zijn voor het klooster van Sint Gerlach niet voorhanden. Uit enkele opmerkingen in

⁵⁷ Zie ook: C. Vanja, 'Klosterleben und Gesellschaft: Lebensläufe von Nonnen und Stiftsfrauen in spätmittelalterlichen hessischen konventen', in: W.H. Schröder (Hrsg.), *Lebenslauf und Gesellschaft zum Einsatz von kollektiven Biographien in der historischen Sozialforschung*, Historisch-Sozialwissenschaftliche Forschungen, Band 18, Stuttgart 1985, 18-27, aldaar 18-19.

⁵⁸ Habets 1869, 173-196, zie onder andere op 24, 25, 26 en 31 mei, 7 en 19 juni, 24, 25 en 26 augustus en 30 september.

verschillende oorkonden zou men kunnen opmaken, dat het klooster vrouwen uit de adel recruteert. In 1446 blijken er ‘Jouffrouwen’ van ‘erbaeren staete’ te wonen. In 1581 is het klooster door opgelopen schade gedwongen goederen te verkopen omdat anders ‘die adeliche personen sich irem stande nach’ niet kunnen onderhouden. En blijkens een afschrift uit 1737 leven er in de 16de eeuw vrouwen van ‘primae nobilitatis’.⁵⁹

Dergelijke opmerkingen geven echter niet altijd een even juist beeld van de geboortestand. Wat men onder adel verstaat verschilt in de loop der eeuwen. In de middeleeuwen bestaat het stratum dat men over het algemeen als adel kwalificeert uit verschillende groepen, die ik hier voor het gemak onderscheid in ‘hoge’ en ‘lage’ adel. In de middeleeuwen kent men dit onderscheid overigens niet. De ‘lage’ adel wordt voornamelijk gevormd door ministerialen – onvrije dienstlieden – en niet-edele vrijgeborenen; de ‘hoge’ adel bestaat uit edelvrij geborenen. De leden van deze drie verschillende geboortestanden kunnen toetreden tot de ridderschap. Deze is aanvankelijk tot stand gekomen vanuit de groep van ministerialen en verkrijgt in de 13de eeuw een dusdanig prestige, dat ook de adel vanaf deze periode de riddertitel gaat dragen.

De verbreiding van de ridderschap beperkt zich niet alleen tot landelijke gebieden. In de late middeleeuwen treedt ook gedeeltelijk het stadspatriciaat toe tot de ridderschap. De ridderschap bewerkstelligt zodoende een functionele samensmelting van vrijen en onvrijen, zonder de standen die in de ridderschap zijn vertegenwoordigd op te heffen. Het behoren tot de ridderschap is, volgens Van Winter, op zichzelf geen adels criterium.⁶⁰ Ook is de ridderschap in de 14de en 15de eeuw geen militaire beroepsgroep bij uitstek meer: bestuur en beheer zijn dan gezochte en lucratieve bezigheden voor diegenen, die tot de ridderschap behoren.⁶¹ Tegen het einde van de middeleeuwen gaat men deze groep geleidelijk als adel beschouwen.⁶²

De hierboven vermelde opmerkingen uit de oorkonden van het klooster van Sint Gerlach geven dus in het licht van het bovenstaande geen inzicht in de afkomst van de vrouwen die daar wonen in de periode tussen circa 1200 en 1600. Met behulp van de familienamen van de monialen is dit misschien wel te achterhalen. Daarbij ga ik er dan van uit, dat personen met eenzelfde

⁵⁹ Franquinet, no. 113, no. 162 en no. 246.

⁶⁰ J.M. van Winter, ‘Adel en aristocratie in de Middeleeuwen’, in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* (TvG) 93, no. 3, 1980, 357-376, aldaar 372-374, en J.M. van Winter, *Ministerialiteit en Ridderschap in Gelre en Zutphen*, Groningen 1962, 73-95 voor de ontwikkeling van de ridderschap en de verschillende geboortestanden, die daartoe behoorden.

⁶¹ Van Winter, ‘Adel en Aristocratie’, o.c., 373.

⁶² *Ibidem*, 376.

familiennaam bepalend zijn voor de afkomst van de monialen, ook als een directe verwantschap niet aantoonbaar is. Van de in totaal 84 gevonden namen van monialen, die allen vrijwel zeker in de door mij bestudeerde periode in het klooster van Sint Gerlach hebben geleefd, is ongeveer 24% voor mij van onbekende afkomst gebleven.⁶³ Het merendeel van de overige 76% is van riddermatige herkomst. Een deel van deze in Sint Gerlach voorkomende riddermatige geslachten bekleedt ook bestuursfuncties in de steden en in het land van Valkenburg. Slechts van een relatief gering aantal monialen is mij de geboortestand bekend. Jutta Kenterken, moniale in 1289, is van vrije geboorte (*libere conditionis*) en hoogstwaarschijnlijk van burgerlijke herkomst. Haar broer is schepen van Maastricht (zie bijlage I, no. 57). Van zes vrouwen is vrijwel zeker, dat zij uit ministerialengeslachten afkomstig zijn, dat wil zeggen van onvrije geboorte zijn. Dit betreft Catharina van Blitterswijk, alias Passaert, moniale te Sint Gerlach van 1594 tot circa 1653 (zie bijlage I, no. 11), en de vrouwen uit het geslacht van Houthem (zie bijlage I, no. 47 t/m 51). Vermoedelijk zijn de twee monialen uit het geslacht Van Strijthagen, waarvan overigens niet met zekerheid vast te stellen is of zij ook daadwerkelijk ingetreden zijn in het klooster van Sint Gerlach, eveneens van onvrije geboorte (zie bijlage I, no. 77 en 78). Het geslacht Van der Straeten heeft in de middeleeuwen een edelvrije en een onvrije tak. Het is dus niet geheel duidelijk of Margriet van der Straeten, priorin in 1471, van edelvrije of onvrije geboorte is (zie bijlage I, no. 76). Hetzelfde geldt voor de monialen uit het geslacht Van Haren. Volgens Wenzel zijn de heren van Haren 'Freiherrn' of graven. Vrouwelijke leden van dit geslacht komen ook voor als kanunnikes in het hoogadellijke stift te Thorn. Volgens Geutjens echter is Van Haren een riddermatig ministerialengeslacht (zie bijlage I, no. 33 t/m 36). Van edelvrije geboorte zijn de vrouwen uit de geslachten (Huyn) Van Amstenrade, Van Schaesberg en Van Schinnen. In totaal betreft dit vijf vrouwen (zie bijlage I, no. 2, 3, 70, 71 en 73).

Een duidelijk inzicht in de afkomst van de monialen te Houthem levert het onderzoek met behulp van geslachtsnamen dus niet op. Misschien is het karakter van het klooster van Sint Gerlach ook enigszins te bepalen, als wij de familienamen vergelijken met de voorkomende geslachtsnamen in een aantal kloosters uit de regio. Zo valt op, dat het kapittel te Thorn weinig overeenkomsten vertoont met het klooster te Houthem. Alleen de familienaam Van Haren komt daar ook voor onder de kanunnikessen in de periode

⁶³ Zie bijlage I. Van onbekende afkomst bleven 20 vrouwen.

tussen circa 1200 en 1550.⁶⁴ De vrouwen te Thorn dienen van edelvrije afkomst te zijn, voort te komen uit illustere geslachten, vorsten-, graven- of andere 'dynasten'-geslachten en – zoals in 1531 wordt vastgesteld – maar liefst zestien adelskwartieren te overleggen bij intrede.⁶⁵ Het merendeel van de vrouwen, die in het klooster van Sint Gerlach zijn ingetreden, zijn naar alle waarschijnlijkheid van een te geringe afkomst om in Thorn een plaats te kunnen bemachtigen.

Meer gelijkenis vertoont het klooster van Sint Gerlach met het kapittel van Sint Salvator te Susteren en de Cisterciënzerinnenkloosters te Roermond en Gravendaal, althans wat betreft de standssamenstelling van de daar levende nonnen. Het aantal familienamen, dat in deze drie kloosters voorkomt vertoont een grotere overlapping met Sint Gerlach dan met het kapittel te Thorn.⁶⁶ Van het kapittel van Sint Salvator is bekend, dat in 1579 de opzweving van acht adelskwartieren bij intrede is vereist.⁶⁷ Het leeuwedeel van de vrouwen, die in de laat-middeleeuwse periode in deze drie kloosters voorkomen, is afkomstig uit riddermatige onvrije en vrije geslachten. Slechts een gering percentage in deze kloosters is van edelvrije geboorte.⁶⁸

⁶⁴ P. Wenzel, 'Het stift Thorn', in: *Limburg, Limburg's Jaarboek* 1911, 121-141 (gedeeltelijke overdruk van: *Drei Frauenstifter der Diözese Lüttich nach ihrer ständischen Zusammensetzung bis zum XV Jahrhundert*, Bonn 1909), aldaar 129-130. Het betreft hier twee vrouwen uit het geslacht Van Haren voorkomend in de periode tot 1500.

⁶⁵ J. Habets en J.B. Sivré, 'De oude landregten en andere geregelijke documenten van het voormalige sticht en rijksvorstendom Thorn', in: *PSHAL* 8 (1871), 195-298, aldaar 281.

⁶⁶ Voor Susteren: J.A.K. Haas, *Inventaris van de archieven van het kapittel van Sint Salvator*, Rijksarchief in Limburg, Maastricht 1971. Van de in totaal 31 bekende kanunnikessen in dit klooster in de periode tussen circa 1250-1550 komen de volgende geslachten, die eveneens te Sint Gerlach waren vertegenwoordigd voor: Van Rittersbeke: 2x; Van Opheym: 1x; Van Beysel tot Gymnich: 1x; Van Tzevel: 1x; Van Horrich: 2x. Voor Roermond: M.K.J. Smeets en W.E.S.L. Keyser-Schuurman, *Inventaris van het archief van de Munsterabdij te Roermond 1220-1797*, Rijksarchief in Limburg, Maastricht 1974; K.W.L. Romen, *Oorkonden en bescheiden betrekking hebbende op de adellijke abdij der Cisterciënserorde van de O.L.V. Munster te Roermond van 1220 tot 1797*, Sittard z.j.; en J.B. Sivré, 'Het necrologium der adellijke abdij van O.L. Vrouwe Munster te Roermond', in: *PSHAL* 13 (1876), 171-281. Van de 118 vrouwen kwamen de volgende geslachten voor: Van Schaesberg: 2x; Van Blitterswijk: 1x; Van Amsterrade: 2x; Broek van Hoensbroek: 2x. Voor Gravendaal: R. Scholten, *Das Cisterciënserinnen-Kloster Grafenthal oder Vallis comitis zu Asperden im Kreise Kleve*, Kleve 1899, Geldern 1984², 257-269; van de 173 vrouwen kwamen de volgende geslachten voor: Van der Straten: 2x; Van Blitterswijk: 3x; Van Cortenbach: 1x.

⁶⁷ J. Habets, 'Bijdragen tot de geschiedenis van de voormalige stad Susteren en van de adellijke vrouwenabdij Sint Salvator aldaar', in: *PSHAL* 6 (1869), 441-568, aldaar 558.

⁶⁸ E. Koch, 'Vrouwenkloosters en adel in Gelre en Zutphen (1250-1550)', in: *Spiegel Historiae* 21 (1986), 339-343, aldaar 342.

Eenzelfde gelijkenis geldt met betrekking tot het vrouwenklooster te Hocht, waar volgens De Crassier vier tot acht adelskwartieren een vereiste is geweest in de laat-middeleeuwse perioden en na 1574 definitief acht adelskwartieren.⁶⁹ Op grond van het onderzoek via de familienamen van de te Sint Gerlach levende monialen en een vergelijking met een aantal kloosters uit de regio, lijkt het mij aannemelijk, dat de vrouwen te Houthem afkomstig zijn uit de zogenaamde 'lage' adel. De vele riddermatige families, die zijn vertegenwoordigd in dit klooster, zijn naar alle waarschijnlijkheid afkomstig uit de onvrije geboortestand van de ministerialen en het stedelijk patriciaat. Het is mogelijk, dat te Sint Gerlach een opzwering van minstens vier adelskwartieren bij intrede gebruikelijk is geweest.

Deze gebondenheid met de 'lage' adel en gedeeltelijk het patriciaat is ook vast te stellen voor de beginperiode van het klooster. Van de acht uit de 13de eeuw bekende monialen zijn er twee van onbekende herkomst, drie afkomstig uit riddermatige geslachten, één van vrije geboorte, één van edelvrije en één van of edelvrije of onvrije geboorte (zie bijlage I, no. 1, 22, 32, 36, 57, 61, 73, 75).

Een dergelijk recruteringspatroon van vrouwenkloosters van de Premonstratenzer orde en ook andere orden in de late middeleeuwen, is ook elders vastgesteld.⁷⁰ Vragen naar de achtergronden van dit fenomeen en naar de redenen van intrede zijn dan ook vrijwel onmiddellijk gerezen bij iedere historicus die zich hiermee bezig heeft gehouden. Het aantal verklaringen is hieraan evenredig. In het onderstaande zal ik een aantal daarvan nader toelichten, die ik in het kader van deze bijdrage van belang acht.

Grosso modo zijn er twee 'groepen' te onderscheiden. Een aantal historici staat in meerdere of mindere mate afwijzend tegenover sociaal-economische en politieke verklaringen voor de kloosterintrede van adellijke vrouwen in de late middeleeuwen. Grundmann, bijvoorbeeld, acht economische verklaringen ontoereikend. Het enthousiasme van adellijke vrouwen voor de Premonstratenzer en ook Cisterciënzer orden in de 12de en 13de eeuw

⁶⁹ L. de Crassier, 'Histoire de la Noble Abbaye Cistercienne de Sainte Agathe à Hocht', in: *PSHAL* 62 (1926), 55-245, aldaar 73-74; 77-192: lijst van abdisen en monialen. In deze abdij komen de volgende familienamen voor die ook te Sint Gerlach zijn vertegenwoordigd in de hier bestudeerde periode: Van Beusdael: 2x; Van den Bosch: 2x; Van Cortenbach: 2x; Hulsberg gen. Schaloen: 1x; Van Ophem: 1x.

⁷⁰ Zie bijvoorbeeld: C. Vanja, *Besitz- und Sozialgeschichte der Zisterzienserinnenklöster Caldern und Georgenberg und des Prämonstratenserinnenstiftes Hachborn in Hessen im späten Mittelalter*, Quellen und Forschungen zur hessischen Geschichte 45, Darmstadt, Marburg 1984, 129-131 en 139-145. Vooral de zogenaamde 'oude orden', die der Benedictijnen, Cisterciënzers en Norbertijnen, zouden adellijke vrouwen aantrekken.

komt zijns inziens voort uit een diep religieus besef, een vlucht voor rijkdom, een afkeer van het huwelijk en een vrijwillig afzien van maatschappelijk aanzien.⁷¹

Murray gaat nog een stapje verder. Zijns inziens zijn sociaal-economische verklaringen te eenvoudig en worden zij ook te gemakkelijk aangenomen, om de massale deelname van de middeleeuwse adel aan de kerk en het kloosterleven te begrijpen.⁷² Hij zoekt de verklaring meer op het psychologische vlak, en wel als volgt. Tegen de verleidingen en het morele gevaar, die de aan de adel gekoppelde waarden van macht, weelde en eer met zich meebrengen, ontwikkelt deze groep een ethiek van grootmoedigheid, die onder de juiste omstandigheden een positieve stimulus is voor religieus gedrag.⁷³ Het concept van grootmoedigheid en grootsheid krijgt in de middeleeuwen een religieuze variant: een 'aardse' held kan ook heroïsch zijn op religieus gebied. Daarnaast leiden psychologische problemen van jonge adellijken, geconfronteerd met overvloedige rijkdom en seksuele frustraties, tot een afkeer van wereldse zaken en kunnen zij een stimulans vormen voor religieuze bekering. De gevolgen van oorlog en geweld, waarbij in de middeleeuwen de adel bij uitstek is betrokken, hebben eenzelfde effect.⁷⁴ De middeleeuwse religie vormt aldus volgens Murray een antithese op de adellijke trots; een uitwerking van een moreel verbod op zelfverheerlijking.⁷⁵ Met andere woorden: de specifieke conditie en waarden waaraan de middeleeuwse adel is blootgesteld, maakt deze groep gevoeliger voor religie; zij is in die zin 'religieuzer'.

Ook Bouchard opteert voor een dergelijke verklaring. Zij beperkt zich daarbij echter uitdrukkelijker dan Murray tot de religieuze beweging van de 12de en 13de eeuw.⁷⁶

Murray's betoog is interessant en verhelderend, maar verklaart mijns inziens slechts ten dele de grote toeloop van de adel tot middeleeuwse kloosters en andere kerkelijke instellingen. Hoewel enigszins vooruitlopend op wat in deze bijdrage nog aan de orde zal komen, wil ik hier toch enkele kanttekeningen plaatsen bij de opvattingen van Murray.

Vele middeleeuwse kloosters, gesticht in de periode van de religieuze beweging van de 12de en 13de eeuw, vormen in latere perioden geen fel contrast

⁷¹ Grundmann, o.c., 188-192.

⁷² A. Murray, *Reason and Society in the Middle Ages*, Oxford NY 1978¹, 1985², 346-347.

⁷³ Ibidem, 355.

⁷⁴ Ibidem, 355-382, in het bijzonder 381.

⁷⁵ Ibidem, 354-355; zie ook de bespreking van Murray's studie door A.H. Bredero in: *TvG* 93 (1980), 605-608, aldaar 606-607.

⁷⁶ Bouchard, o.c., 244-245, 252.

meer met het leven van de adel 'in de wereld'. De kloosters blijven adellijke zonen en dochters trekken. Ten tweede veronderstelt zijn verklaring een zeker bewustzijn bij de ingetreden, evenals een bepaalde mate van vrijwilligheid. De hervormingsgezinde orden hebben zich inderdaad in eerste instantie gericht op volwassen bekeerlingen.⁷⁷ In latere perioden echter, zakt in veel gevallen de leeftijdsgrens bij intrede dermate, dat aan een bewuste en vrijwillige intrede sterk kan worden getwijfeld.⁷⁸

Andere onderzoekers daarentegen leggen meer nadruk op sociaal-economische achtergronden van de kloosterintrede. Deze vallen uiteen in enerzijds verklaringen betreffende de standsgebondenheid van de kloosters en anderzijds de achtergronden van de kloosterintrede van adellijke vrouwen.

Degler-Spengler verklaart de grote toeloop van vrouwen tot het monastieke leven en andere vormen van religieus leven in het algemeen vanuit de veronderstelde slechte positie van vrouwen op de huwelijksmarkt in de late middeleeuwen. Naar haar mening is er een overschot aan vrouwen.⁷⁹ De specifieke standsgebondenheid van onder meer Premonstratenzer vrouwenkloosters is volgens haar een gevolg van de ordespolitiek. Door verwijdering van vrouwen uit de dubbelkloosters en de vereisten van een strenge clausuur, kunnen alleen rijk begiftigde vrouwenconventen overleven. De vrouwen kunnen immers gezien hun gebondenheid niet zelf zorgen voor de economische basis van het klooster. Hun taak is het voor het zieleheil te zorgen door zang en gebed. Voor hun voortbestaan zijn dergelijke conventen afhankelijk van goederen verkregen door middel van schenkingen of medegaven bij intrede. Deze laatste zijn zo omvangrijk, dat alleen de hogere strata ze kunnen opbrengen.⁸⁰ Op deze wijze selecteert de

⁷⁷ Ibidem, 49 en noot 8: in 1134 bepaalde de Cisterciënzer orde dat niemand novice kon worden die jonger was dan 15 jaar; later steeg de leeftijd naar 18 jaar. Ook: M. de Jong, *Kind en klooster in de vroege middeleeuwen. Aspecten van de schenking van kinderen aan kloosters in het Frankische Rijk (500-900)*, Amsterdamse Historische Reeks 8, Amsterdam 1986, 3-5.

⁷⁸ In 1287 staat het Generaal Kapittel van de Cisterciënzer orde toe meisjes vanaf hun 10de jaar in een klooster op te nemen, zie: Vanja, *Besitz- und Sozialgeschichte*, o.c., 146, noot 113. In 1348 besluit het kapittel te Thorn, dat de minimumleeftijd voor de verkrijging van een prebende aldaar 5 jaar is, zie: Habets/Sivré, o.c., 273. Volgens Scholten werden kinderen vaak op 6-jarige leeftijd in het klooster te Gravendaal ondergebracht: zie: Scholten, o.c., 33. Zie voor de vaak zeer jonge leeftijden bij intrede in de 16de eeuw: R. R. Post, 'De roeping tot het kloosterleven in de 16e eeuw', in: *Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen Afd. Letterkunde*, n.r.dl.13, 3, 1950, 31-76, aldaar 60-62.

⁷⁹ Degler-Spengler, o.c., 85-86; zie ook: Duby, o.c., 171.

⁸⁰ Degler-Spengler, o.c., 79-81; zij ziet dit als een voorlopige verklaring, omdat deze berust op onderzoek naar de Cisterciënzers.

Premonstratenser orde zijn vrouwenconventen en maakt deze uitsluitend toegankelijk voor vrouwen uit de bovenlaag van de middeleeuwse samenleving.

Ook volgens Vanja leidt de ordespolitiek tot een selectie van vrouwen uit de hogere strata. Door het verbod van 1198 om vrouwen op te nemen in de orde, neemt de druk op vrouwenkloosters van onder meer de Premonstratenser orde dermate toe, dat zij in financiële nood geraken. Dit leidt in de 13de en 14de eeuw tot het opnemen van uitsluitend vermogende personen.⁸¹

Dieperliggende oorzaken van de kloosterintrede van adellijke vrouwen als zodanig zijn volgens haar te vinden in de huwelijkspolitiek en het erfrecht. Een huwelijk van dochters is duurder dan een kloosterintrede en dit laatste is eveneens gunstig omdat dan het familiebezit niet al te zeer wordt aangetaast. Door het bestaan van een deelbaar erfrecht – in dit geval in de regio Hessen – zou door uithuwelijking van een te groot aantal dochters het familiebezit sterk onderhevig zijn aan fragmentatie. Kloosterintrede van een aantal kinderen zou dit kunnen voorkomen.⁸²

Ramackers tenslotte, meent, op basis van zijn onderzoek naar een aantal Premonstratenser mannenkloosters, dat de standsgebondenheid van de kloosters van deze orde moet worden gezocht in de stichting van de conventen door leden van de adel. Hij wijst eveneens op de hoge intredegeden. De enorme toeloop van adellijke personen tot het kloosterleven, is volgens hem te verklaren vanuit de ‘algemeine Lage’ van de adel, die dermate slecht is, dat deze graag een deel van zijn omvangrijke kinderschaar onderbrengt in kloosters.⁸³

Samenvattend zou men naar aanleiding van het bovenstaande kunnen opmaken, dat een recruiteringspatroon als dat in het klooster van Sint Gerlach het gevolg is van een zeer hoge betaling bij intrede en dat de redenen voor deze intrede moeten worden gezocht in de slechte positie van de vrouwen op de huwelijksmarkt, een bepaalde huwelijkspolitiek en verervingspolitiek en in de demografische situatie van de adel.

⁸¹ Vanja, *Besitz- und Sozialgeschichte*, o.c., 120-122.

⁸² *Ibidem*, 147-152; zie met betrekking tot een vergelijking van huwelijksbruidsschat en kloostermedegave ook: E. Koch, ‘Kloosterintrede, huwelijk en familiefortuin. De kosten van klooster en huwelijk voor adellijke vrouwen in zuidoost-Nederland in de late middeleeuwen’, in: N. Lettinck en J.J. van Moolenbroek (red.), *In de schaduw van de eeuwigheid. Tien studies over religie en samenleving in laatmiddeleeuws Nederland aangeboden aan prof.dr. A.H. Bredero*, Utrecht 1986, 242-257, aldaar 250-257.

⁸³ J. Ramackers, ‘Adelige Praemonstratenserstifte in Westfalen und am Niederrhein’, in: *Analecta Praemonstratensia* V (1929), 200-238, 320-343 en VI (1930), 281-332, aldaar V, 219-227.

Wil men echter de kloosterintrede vanuit een dergelijke optiek benaderen, dan zal zowel de maatschappelijke positie van vrouwen – met name die op de huwelijksmarkt – als de maatschappelijke en demografische situatie waarin de adel verkeert – en vooral de situatie van adellijke vrouwen – diepgaand moeten worden onderzocht, waarbij aandacht wordt besteed aan de effecten hiervan op de kloosterintrede.⁸⁴ Dergelijk onderzoek heeft tot nu toe niet of nauwelijks plaatsgevonden.⁸⁵

In deze bijdrage wil ik mij beperken tot een aantal aspecten van deze problematiek, die vanuit het perspectief van de vrouwen in het klooster van Sint Gerlach nader kunnen worden belicht.

VI

Hoe oud zijn de vrouwen in het klooster van Sint Gerlach bij hun intrede? Het archiefmateriaal levert op deze vraag niet direct een kant en klaar antwoord. Uit een aantal gegevens zou men echter kunnen opmaken, dat de vrouwen, die in dit klooster treden nog zeer jong zijn, te jong om een bewuste en vrijwillige keuze te maken.⁸⁶

Voor twee vrouwen, die in de 16de eeuw zijn ingetreden, is het mogelijk enigszins de leeftijd bij intrede te bepalen. Merrie en Lysbet Hoen van Herhoensbroek, dochters van Roelman en Elsbet van Hulsberg, zijn bij hun intrede in 1538 jong. Als hun ouders inderdaad in 1521 zijn gehuwd, dan zijn Merrie en Lysbet bij hun intrede maximaal tussen de twaalf en zestien jaar oud geweest, waarschijnlijk jonger (zie bijlage I, no. 41 en 42).⁸⁷

Een andere indicatie voor de leeftijd bij intrede van de vrouwen te Houthem is de verblijfsduur van de vrouwen aldaar.

De verblijfsduur in het klooster van Sint Gerlach is te achterhalen voor 35 van de 84 vrouwen, waarbij echter moet worden aangetekend, dat niet alle gegevens even zeker zijn. Precieze intrede- of sterftedata is voor een aantal

⁸⁴ Zie voor deze problematiek Koch, *De positie van vrouwen, o.c.*, en de daar aangehaalde literatuur.

⁸⁵ Zie voor Frankrijk: Duby, *o.c.*

⁸⁶ De meerderjarigheidsgrens voor meisjes ligt in de middeleeuwen bij 12 jaar: P. Ketsch, *Frauen im Mittelalter Bd. 2: Frauenbild und Frauenrechte in Kirche und Gesellschaft*, (A. Kuhn, hg), Düsseldorf 1984, 162, 173. Of zij dan ook de leeftijd des onderscheids hebben bereikt valt te betwijfelen. In kerkelijke kringen achtte men 14 jaar als de leeftijd des onderscheids, zie: De Jong, *o.c.*, 4.

⁸⁷ Het echtpaar had 5 kinderen. Als men er van uitgaat, dat vanaf het eerste huwelijksjaar ieder jaar één kind werd geboren, dan zijn Merrie of Lysbet op z'n vroegst in 1522 en op z'n laatst in 1526 geboren.

van hen niet voorhanden. Anderzijds geldt voor die monialen, waarvan wel exact is vast te stellen wanneer zij monialen zijn in het klooster, dat zij mogelijk eerder zijn ingetreden of een langer verblijf in het klooster hebben gehad, dan op grond van de bekende data is te berekenen. Als men bedenkt, dat de levensverwachting in de middeleeuwen relatief laag is geweest,⁸⁸ dan is het aannemelijk op grond van hun verblijfsduur, dat een aantal monialen op jonge tot zeer jonge leeftijd is ingetreden. De bovengenoemde Merrie en Lysbet Hoen van Herhoensbroek verblijven bijvoorbeeld vermoedelijk beide 41 jaar in het klooster van Sint Gerlach, waar zij ook sterven. Johanna van Retersbeke is er 48 jaar, Mechtildis van Elen 36, Katharina van Honnis en Maria van Tzevel ieder 25 jaar (zie bijlage I, no. 23, 41, 42, 43, 68, 83).⁸⁹ Op grond van deze gegevens, lijkt het mij aannemelijk dat een aantal vrouwen, zo niet het merendeel, op een dermate jonge leeftijd in het klooster van Sint Gerlach is getreden, dat van een bewuste vrijwillige intrede niet of nauwelijks sprake is geweest. Deze veronderstelling lijkt temeer gerechtvaardigd als men kijkt naar de gestelde minimumleeftijd bij intrede van andere kloosters, die uit eenzelfde stratum hun bewoners recrutereren.⁹⁰

Eveneens lijkt de stelling gerechtvaardigd, dat de ouders tot de kloosterintrede van hun dochters hebben besloten. Roelman Hoen van Herhoensbroek, bijvoorbeeld, bekend, dat hij na overleg met zijn 'vrienden', zijn twee dochters in het klooster van Sint Gerlach 'inne gedaen hait'. In 1461 beslissen de ouders van Elisabeth van Horrich, na hun eerste dochter Eva te hebben uitgehuwelijkt, dat zij 'oeck weltlich bliven sall'. Haar drie overige zussen zijn nonnen, waarvan één te Sint Gerlach. Ik kan mij moeilijk voorstellen dat zij, in tegenstelling tot Elisabeth, wel inspraak hebben gehad in hun toekomstplannen (zie bijlage I, no. 41, 42, 46).

De meisjes of jonge vrouwen, die te Sint Gerlach worden ondergebracht verblijven daar permanent. Van een kloosterschool, waar jonge meisjes een opleiding ontvangen en waarbij permanent verblijf in het klooster niet per se noodzakelijk is, maken de archieven geen gewag. De verblijfsduur van de meeste monialen is eveneens te lang om nog een huwelijk mogelijk te maken. Hoewel nader onderzoek naar de huwelijksleeftijd van vrouwen in

⁸⁸ Zie hiervoor: P. Ketsch, *Frauen im Mittelalter Bd. 1: Frauenarbeit im Mittelalter*, (A. Kuhn, hg), Düsseldorf 1983, tabel 5, 6 en 7, 19-20.

⁸⁹ De verblijfsduur van die monialen waarbij twee precieze data bekend zijn is: 3, 11, 36, 20, 9, 19, 25, 15, 1, 12, 48, 11, 3, 3, 13, 6, 25 en 13 jaar. De vermoedelijke verblijfsduur van de overige 17 monialen is: 34, 59, 38 (30), 19, 46, 23 (57), 53, 57, 41, 41, 28, 19, 40, 31, 14, 7 en 34 jaar. Zie bijlage I.

⁹⁰ Zie noot 78.

de late middeleeuwen wenselijk is, ga ik er vooralsnog van uit dat deze voor adellijke vrouwen rond de 20 jaar ligt.⁹¹ Deze leeftijd wordt door vele vrouwen in het klooster van Sint Gerlach overschreden. Ook al wordt de orderegel te Sint Gerlach niet altijd even strikt nagevolgd in de periode tussen 1200 en 1600, het klooster heeft niet het karakter van een wereldlijk stift gekregen, zoals bijvoorbeeld dat te Thorn, waar de kanunnikessen de mogelijkheid hebben het klooster te verlaten en een huwelijk te sluiten.⁹² Het vermoeden, dat de religieuze motivatie bij de monialen voor een intrede zeer gering is geweest, wil niet zeggen, dat deze in het geheel geen rol heeft gespeeld. Immers, de ouders kunnen vanuit een religieuze motivering hun kinderen aldaar hebben ondergebracht. Er is geen dwingende reden aan te nemen, dat de religieuze achtergronden van het wijd verspreide gebruik in de vroege middeleeuwen van kinderschenking aan kloosters in de late middeleeuwen totaal zijn verdwenen.⁹³ Zeker zullen dergelijke overwegingen deels ook een rol hebben gespeeld in de late middeleeuwen. Toch is er reden aan te nemen, dat niet-religieuze overwegingen bij het onderbrengen van meisjes in kloosters in de late middeleeuwen een grotere rol hebben gespeeld dan voorheen misschien het geval is geweest. In de hoge middeleeuwen is een aversie tegen de opnemng van al te jonge kinderen waarneembaar. De Jong is van mening dat de eerste decennia van de 12de eeuw een belangrijke fase vormen in de overgang van recrutering van kinderen naar recrutering van volwassenen. De schenking van kinderen aan kloosters verdwijnt weliswaar niet onmiddellijk, maar door het toenemen van het aantal volwassenen, raakt de oblatio puerorum in discrediet. Niet alleen de kloosterorden zelf nemen maatregelen tegen het opnemen van kinderen; in 1430 schaft paus Martinus V de kinderschenking officieel af.⁹⁴ Het is in het licht van deze ontwikkeling dan ook een opmerkelijk verschijnsel, dat in de late middeleeuwen een intrede van vrouwen op jonge tot zeer jonge leeftijd praktijk is gebleven in vele kloosters. In het hiernavolgende zal worden nagegaan in hoeverre de omvang van de gezinnen waaruit de monialen van Sint Gerlach afkomstig zijn en de positie van de klooster-

⁹¹ J.C. Russell, *Late Ancient and Medieval Population*. Transactions of the American Philosophical Society; New Series, Vol. 48, dl. 3, Philadelphia 1958, 19; huwelijksleeftijden van vrouwen in de middeleeuwen verschilden nogal per stratum en naar regio: zie E. Koch, De positie van vrouwen, o.c., 159-162 en 171-172.

⁹² J. Habets en A.J.A. Flament, *De archieven van het kapittel der hoogadellijke rijksabdij Thorn*, 2 dln., Den Haag, 1889-1899, dl. 1, no. 111: 1310: '...tam plures Abbatisse quam plurime domicelle claustrales predictae a predicta ecclesia recesserunt et contraxerunt matrimonia,...

⁹³ Zie voor deze achtergronden: De Jong, o.c., 152-157.

⁹⁴ Ibidem, 3-5, 156; zie ook noot 77.

ling binnen het erfrecht, op de intrede van de vrouwen invloed hebben gehad.

VII

Zoals reeds eerder vermeld achten enkele historici de invloed van de gezinsomvang van de adel op de omvangrijke kloosterintrede van leden uit dit stratum groot. Volgens Ramackers zou de adel gezien zijn weinig florissante 'allgemeine Lage' een deel van zijn al te talrijke kroost graag in een klooster hebben ondergebracht. Een dergelijke stellingname vereist echter onderzoek naar deze 'allgemeine Lage' van de adel. In deze bijdrage wil ik mij beperken tot een onderzoek naar de gezinsomvang. De vragen welke moeten worden beantwoord zijn: wat is de omvang van de gezinnen waaruit de monialen te Sint Gerlach afkomstig zijn en welke invloed zou deze kunnen hebben gehad op de kloosterintrede van deze vrouwen?

Een dergelijk onderzoek is echter problematisch. Genealogische literatuur levert gegevens op voor slechts een beperkt deel van de monialen. En vaak laat de juistheid van de gegevens uit deze literatuur veel te wensen over. Waar mogelijk zijn dan ook enige verbeteringen aangebracht of zijn de resultaten aangevuld. Ook kan een aantal gezinnen met behulp van het beschikbare archiefmateriaal van het klooster van Sint Gerlach worden gereconstrueerd. De resultaten hiervan zijn echter mogelijk niet helemaal volledig. Er wordt wel een aantal broers of zussen genoemd, maar of daarmee ook het volledige gezin in kaart is gebracht is niet na te gaan. In een aantal gevallen kan op basis van deze archieven een minimale omvang van de gezinnen worden vermoed. Zo heeft Margaretha Fosseroul, moniale in 1589, volle broers en zussen en half-broers en -zussen. Ik ga er van uit, dat zij minstens twee broers en twee zussen heeft gehad. Goblio van Schinnen wenst in 1288, dat één van de dochters van Godefridus van Spabeek wordt opgenomen in het klooster te Houthem. Godefridus heeft dus minstens twee dochters gehad. En Aleijt Passart, moniale in 1548, ontvangt van haar broer en zus met toestemming van hun nog onmondige broers en zussen een jaarrente. Daaruit kan men concluderen, dat Aleijt uit een gezin met minstens zeven kinderen komt (zie bijlage I, no. 31, 67 en 75). De resultaten van dit onderzoek betreffen dan ook meer het aantal bekende of vermoedelijke familieleden van de monialen, dan de gezinnen waaruit zij afkomstig zijn. In totaal levert het onderzoek voor 28 van de 84 monialen gegevens op. Daarbij zijn acht monialen, waarvan uitsluitend een zus, eveneens moniale in het klooster van Sint Gerlach, bekend is, niet meegere-

kend (dit betreft no. 8, 9, 29, 30, 50, 51, 77, 78, zie bijlage I).

In onderstaande tabel zijn de resultaten betreffende deze 28 monialen bijeen gezet.

Periode	Aantal gezinnen	Aantal dochters	Waarvan aantal non	Aantal zonen	Totaal aantal kinderen	Gemiddeld aantal kinderen
1200-1300	2	4	2	1	5	2,5
1300-1400	8	19	12	11	30	3,7
1400-1500	4	11	6	5	16	4
1500-1600	11	30	21	26	56	5
totaal	25	64	41	43	107	4,2

Bron: zie bijlage I

Gezien de geringe betrouwbaarheid en de lange periode waarop zij betrekking hebben, kunnen de resultaten slechts een indicatie geven. Zij geven echter wel aanleiding tot een aantal overwegingen.

De gemiddelde gezinsomvang van de betrokken families lijkt niet zo groot te zijn, dat deze van doorslaggevende invloed is geweest op de kloosterintrede van de vrouwen, in ieder geval niet in die mate, waarin Ramackers dat suggereert. De gezinnen kunnen uiteraard groter zijn geweest. Maar ook niet alle gezinnen, waarvan de omvang enigszins zeker is, zijn even kinderrijk. Zo heeft Marie van Horrich vier zussen, Yeven van Koessler komt eveneens uit een gezin met vijf kinderen en Jutta Kenterken heeft slechts één broer en één zus (zie bijlage I, no. 46, 57, 58).

Opvallend is ook het onevenredige aandeel van kerkelijk celibataire dochters. Te verwachten is, dat tenminste 28 dochters (circa 44%) van het totaal aantal dochters kerkelijk celibatair zijn; zij zijn immers moniale te Sint Gerlach. Van de in totaal 64 dochters zijn er echter maar liefst 41 (circa 64%) kerkelijk celibatair, terwijl de dochters 59% uitmaken van het totaal aantal kinderen.

Dit aandeel van kerkelijk celibataire dochters lijkt niet afhankelijk te zijn van de gezinsomvang. Onder de gevonden gezinnen zijn er vijf die zes of meer kinderen hebben. Bij deze grote gezinnen lijken vooral de dochters te zijn voorbestemd voor een monastiek leven. Catharina Hoen, bijvoorbeeld, afkomstig uit een gezin met twaalf kinderen, heeft vier zussen, die eveneens

monialen zijn (zie bijlage I, no. 65). In totaal hebben deze vijf gezinnen 40 kinderen, waarvan 22 dochters. Maar liefst 15 van hen (circa 68%) zijn kloosterling. Dit percentage is in de overige gezinnen niet veel geringer. De 20 minder omvangrijke gezinnen hebben gezamenlijk 67 kinderen, waarvan 42 dochters. Het aantal nonnen bedraagt hier 26 (circa 62%). Het verschil tussen de grote en de kleine gezinnen is gering. Men zou op grond van het bovenstaande tot de voorzichtige conclusie kunnen komen, dat ongeacht de gezinsomvang, ongeveer tweederde van de dochters in een klooster wordt ondergebracht. De gezinnen kunnen inderdaad meer dochters hebben gehad, maar daarmee is de mogelijkheid, dat dan meer van deze dochters kloosterling zijn, ook groter. Heeft dit percentage van kerkelijk celibataire dochters te maken met de positie van deze vrouwen binnen het gezin? Voor een antwoord op die vraag kunnen wij kijken naar het erfrecht.

VIII

Over de invloed van het erfrecht op de kloosterintrede in de middeleeuwen bestaan verschillende opvattingen. Enerzijds is men van mening, dat de kloosterintrede geen enkel economisch voordeel heeft opgeleverd voor de betrokken familie. Ieder kind, dus ook een kloosterling, heeft recht op een erfdeel. De ingetreden en staan echter hun erfdeel af aan het klooster – hetgeen althans gebruik is in de vroege middeleeuwen – dat de eigenaar wordt van deze goederen. Een kloosterintrede is dus niet per definitie gunstig voor de familie en vooral voor de instandhouding van het familiebezit.⁹⁵

Anderzijds is men van mening, dat de structuur van het erfrecht wel invloed heeft op de kloosterintrede, vooral wat betreft die van adellijke vrouwen. Adellijke vrouwen komen onder meer onder invloed van de feodalisering in de late middeleeuwen in een ongunstige erfrechtpositie terecht. Door huwelijk brengen zij de erfgoederen buiten de familie, goederen die mede bepalend zijn voor de politieke macht van een familie. Derhalve sluit men in veel gevallen met name de dochters uit van vererving van de ouderlijke goederen. Hierdoor geraken zij in een slechte positie op de huwelijksmarkt.⁹⁶ Verstoken van hun erfdeel en de gevolgen daarvan, is een deel van de adellijke vrouwen genoodzaakt een onderkomen te zoeken in een klooster.

⁹⁵ Ibidem, 82, 152; en Bouchard, o.c., 59-60.

⁹⁶ Zie Koch, De positie van vrouwen, o.c., 157-158 en de daar genoemde literatuur.

Toch vindt uitsluiting van dochters van vererving van de ouderlijke goederen niet overal doorgang.⁹⁷

Kennis van de erfrechtpositie van adellijke vrouwen en die van kloosterlingen is dus van belang om na te gaan wat de invloed hiervan is geweest op de kloosterintrede van de vrouwen te Sint Gerlach.

Een diepgaand onderzoek naar de vereringsstructuur van de regionale adel is wenselijk, maar gaat evenwel het bestek van deze bijdrage te boven. Aangaande het erfrecht in de regio Valkenburg baseer ik mij hier op de 'Coustume van het manhuis van Valkenburg' van 28 mei 1570.⁹⁸ Betreffende de successie in rechte lijn verklaren de stadhouder en de aanwezige mannen van leen, dat alle goederen, hetzij leengoederen of andere, komende van ouders of grootouders stokgoederen zijn. Alle leengoederen, renten en dergelijke zijn gelijk deelbaar tussen broers en zussen met uitzondering van het stamhuis met omringende grachten of dammen, alsmede de heerlijkheid, die aan de oudste zoon, en in het geval er geen zonen zijn, aan de oudste dochter voorbehouden zijn.⁹⁹ Op basis van deze costumen ga ik er voorsnog van uit, dat in de betreffende regio een deelbaar erfrecht gewoon is. Het recht namelijk, dat deze costumen de eerstgeborene toekent inzake het stamhuis en de heerlijkheid, hoeft niet te betekenen, dat de ouderlijke nalatenschap ongelijk wordt verdeeld onder de kinderen. Andere goederen kunnen evenveel of meer waard zijn. Ook ga ik er van uit, dat dit erfrecht in de periode voor 1570 gebruik is.

Volgens Habets zijn enkele edelen, met name de heren van Hoensbroek, Elsloo en Schinnen, van mening, dat deze erfgevoonte niet in het belang is van hun stamhuizen. Zij willen grotere voordelen voor de eerstgeborenen.¹⁰⁰ Hun bezwaar is begrijpelijk. De door de costumen – in theorie – gewaarborgde gelijke behandeling van alle kinderen in het erfrecht, bevordert de fragmentatie van het erfgoed, waardoor de kans groot is dat de economische en politieke positie van de familie verzwakt, hetgeen bij primogenituur minder het geval zou zijn geweest.

In het licht van de familiebelangen op dit gebied zou de kloosterintrede van dochters een speciale functie kunnen hebben, waardoor het ouderlijk bezit zo veel mogelijk in stand kan worden gehouden.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Geplubliceerd door: J. Habets, 'De leenen van Valkenburg', in: *PSHAL* 22 (1885), 3-395, aldaar 326-333.

⁹⁹ Ibidem, 327, punt 1 en 2.

¹⁰⁰ J. Habets, 'De leenen van Valkenburg', in: *PSHAL* 21 (1884), 153-440, aldaar 177.

Een analyse van het bezit van de monialen te Sint Gerlach, de voorwaarden waaronder zij goederen of gelden van familie ontvangen en de vererving van hun goederen is in dit verband noodzakelijk.

De goederen of inkomsten van monialen kunnen volgens Schuller in de late middeleeuwen bestaan uit een drietal elementen: 'dos', 'prebende' en 'peculium'. Dit onderscheid is enigszins schematisch omdat op den duur deze inkomsten in elkaar overlopen. De 'dos' bestaat uit goederen of gelden, die de familie van de non bij intrede betaalt. Deze medegave komt ten goede aan het klooster, dat op zijn beurt voortaan zorgt voor het onderhoud van de non. In principe heeft de laatste geen enkel beschikkingsrecht over de 'dos', maar niet overal wordt dit beginsel in de late middeleeuwen gehandhaafd.¹⁰¹ Kanoniekrechtelijk mag een klooster na 1215 geen medegave meer eisen bij intrede.¹⁰² Een verplichte medegave beschouwt men in de late middeleeuwen als een ontoelaatbare vorm van simonie. Schenkingen bij intrede op vrijwillige basis zijn daarentegen wel geoorloofd. Desalniettemin blijft vooral bij vrouwenkloosters een min of meer verplichte intredebetaling bestaan. Door de clausuur en de geringe mogelijkheden voor economische activiteiten, zijn de vrouwenkloosters vaak niet in staat zichzelf te onderhouden en aangewezen op andere manieren van inkomstenvergarig.¹⁰³ Gegevens over de 'dos' zijn relatief schaars voor de late middeleeuwen, hetgeen in het licht van de toenmalige heersende opvattingen daaromtrent niet vreemd is. De intredebetaling geschiedt dan ook mogelijk onder het voorwendsel van een 'aalmoes', een vrijwillige bijdrage aan het klooster voor de kosten van het onderhoud van de ingetredene.¹⁰⁴

De 'prebende' bestaat uit een bepaalde hoeveelheid goederen of gelden afkomstig uit het kloosterbezit, waarover één moniale het gebruiksrecht heeft. De inkomsten uit deze prebenden zijn bestemd voor het persoonlijk onderhoud van de non. Het aantal prebenden is afhankelijk van het kloosterbezit en bepaalt het aantal vrouwen, dat kan worden opgenomen.¹⁰⁵ Niet alle vrouwenkloosters verdelen overigens hun bezit in prebenden.

¹⁰¹ H. Schuller, 'Dos - Praebenda - Peculium', in: H. Ebner (hg), *Festschrift Friedrich Hausmann*, Graz 1977, 453-487, aldaar 453-454.

¹⁰² J.H. Lynch, *Simoniacal Entry into religious Life, from 1000-1260. A social, economic and legal study*, Ohio 1976, 169: in 1215 tijdens het 4de Lateraanse concilie veroordeelde men de verplichte intredegelden.

¹⁰³ Ibidem, 194; zie voor enkele voorbeelden: Schuller, o.c., 456-457.

¹⁰⁴ Koch, *Kloosterintrede*, o.c., 245, 247-248.

¹⁰⁵ Schuller, o.c., 458-460.

Het 'peculium' is het privé-vermogen van de non. Het kan bestaan uit ouderlijke erfgoederen, renten of opbrengsten uit prebenden of schenkingen. De vrouwen mogen vrijelijk beschikken over hun 'peculium'.¹⁰⁶

Gegevens over de 'dos' zijn voor het klooster van Sint Gerlach weinig voorhanden. Uit de eerder vermelde oorkonde van 1232 blijkt dat het wel gebruikelijk is geweest, dat men bij intrede goederen of gelden schonk.¹⁰⁷ De hoogte van de hier bedoelde medegaven is echter niet bekend. Zeker is, dat deze intredegelden ook uit onroerende goederen kunnen bestaan. Goswinus van Dukere, bijvoorbeeld, schenkt het klooster bij de opnemng van zijn dochter Anna in 1269 een aantal goederen bij Weestenrode voor haar onderhoud. Anna krijgt voor zo lang zij leeft de opbrengsten uit deze goederen toegewezen (zie bijlage I, no. 22). De 'dos' hoeft niet per sé door de ouders te worden geschonken; ook anderen kunnen dat doen. Goblio van Schinnen geeft in 1288 als bijdrage voor de kosten van intrede van één van de dochters van Godefridus van Spabeek vijf mud koren en één mud tarwe. Verder geeft hij deze dochter, als zij ook intreedt, jaarrenten van één mark sterlingen en één (zeven) mud rogge, welke renten na haar dood aan het klooster komen (zie bijlage I, no. 75). Het klooster van Sint Gerlach heeft in de bovengenoemde gevallen het beschikkingsrecht over de medegave.

Er zijn geen directe aanwijzingen, dat het kloosterbezit van Sint Gerlach in prebenden verdeeld is geweest. Wel kopen of ontvangen enkele monialen een jaarrente uit het kloosterbezit. Van een vaste verdeling van de kloostergoederen onder het aantal monialen is echter geen sprake. De kloosterbezittingen worden collectief beheerd.

Daarnaast hebben de monialen te Sint Gerlach privé-bezit. Individueel bezit van de monialen komt al in de 13de eeuw voor. In enkele gevallen hebben de vrouwen toestemming van de proost om dit privé-vermogen te besteden. Zo koopt Johanna van Haren in 1314 met speciale toestemming van de proost en het convent een jaarrente van 12 vaten rogge voor een eeuwigdurend brandende lamp voor een altaar in de kloosterkerk (zie bijlage I, no. 34 en ook no. 33 en 63). In de meeste gevallen echter komt inmenging van proost of convent in de bestemming van deze goederen niet voor. Aannemelijk is dat de monialen te Houthem over hun 'peculium' vrijelijk hebben mogen beschikken.

¹⁰⁶ Ibidem, 460-465.

¹⁰⁷ Habets 1869, no. 4, 206; zie ook noot 26. Deze intredegelden en goederen moeten de vrouwen die te Sint Gerlach zijn gaan wonen in het bezit laten van het klooster te Heinsberg.

De overgedragen of gekochte goederen waarbij de monialen betrokken zijn, zijn veelal te klassificeren als 'peculium' (zie bijlage II). Deze bestaan over het algemeen uit een relatief kleine jaarrente, die de monialen ten behoeve van hun eigen onderhoud gebruiken voor zo lang zij leven. De uiteindelijke ontvanger van deze goederen is ook meestal het klooster, dat soms een tegenprestatie moet leveren in de vorm van jaargetijden voor de moniale zelf of familieleden. Ook andere religieuze bestemmingen komen voor.

Slechts een beperkt deel van deze goederen, bestemd voor het persoonlijk onderhoud, is te bepalen als een kinds- of erfdeel van de monialen. De uiteindelijke bestemming, de voorwaarden van verkrijging en de omvang van deze goederen maken enigszins de belangen van de familie duidelijk. Een interessant voorbeeld in dit kader is de vererving van de goederen van Godefridus Kenterken. Deze sterft rond 1289, zonder dat hij erfbeschikkingen heeft gemaakt aangaande zijn goederen. Hij heeft twee zussen: Oda, gehuwd met Johannus van Mere, en Jutta, moniale te Sint Gerlach. Het klooster eist de helft van de nalatenschap van Godefridus op. Het beroept zich hierbij op de goedkeuring van de paus om roerende en onroerende goederen, die de zusters erfrechtelijk toe zouden komen als zij 'in de wereld' waren gebleven, te mogen ontvangen en te behouden. Oda, daarentegen, eist de gehele nalatenschap van haar broer op, op grond van het gewoonterecht, waarbij de goederen zouden moeten toevallen aan Oda, die niet was ingetreden. Het klooster wordt door de officiaal van Luik in het gelijk gesteld (zie bijlage I, no. 57).

Kennelijk is het voor geen van beide partijen, die zich baseren op verschillende rechtssystemen, vanzelfsprekend, dat kloosterlingen – en daarmee ook het klooster – gerechtigd zijn erfgoederen te ontvangen. Oda beroept zich op het gewoonterecht, dat volgens haar ingetredenen dit recht niet toekent en het klooster op zijn beurt op een speciale goedkeuring van de paus. Dit laatste komt niet alleen voor in het klooster van Sint Gerlach. Ook de Cisterciënzerinnenkloosters te Roermond en Gravendaal krijgen in de 13de eeuw toestemming van de paus om de erfgoederen, die de monialen zouden ontvangen als zij 'in de wereld' waren gebleven, te ontvangen.¹⁰⁸ Waarom hebben deze kloosters deze toestemming nodig? Is het een formaliteit, die voor ieder klooster geldt of is het ook in kerkelijke kringen van die tijd niet gebruikelijk dat kloosterlingen en daarmee de kloosters recht hebben op het kindsdeel? Tracht men langs deze weg kloosters te beschermen tegen aanspraken van families, die het erfdeel van hun ingetreden

¹⁰⁸ Smeets, Keyser-Schuurman, o.c., reg.no. 50: 1245; Scholten, o.c., no. 2: 1250.

kinderen voor zich willen houden? Als Godefridus Kenterken wel een beschikking had gemaakt, had het klooster te Houthem dan evenveel succes gehad?

Klaarblijkelijk is in latere perioden het verervingsrecht van kloosterlingen geen punt van discussie meer. Maar ook dan blijkt uit veel gevallen waar de bezittingen van of voor de monialen een erfdeel betreffen, dat de familie haar belangen zo goed mogelijk probeert te beschermen door bijvoorbeeld voorwaarden aan de verkrijging van die goederen te verbinden. Zo schenkt Adam van Ophem in 1303 zijn zus Agnes, moniale te Sint Gerlach, uit zijn nalatenschap een jaarrente van één mark, onder voorwaarde, dat deze uiteindelijk terugkeert naar de familie (zie bijlage I, no. 65). Ook als er geen voorwaarden zijn gesteld met betrekking tot de vererving, dan is vererving van familiegoederen door het klooster niet altijd direct aanvaardbaar voor de familie. Gertruyt van Hulsberg schenkt in 1385 het familiegoed 'De Struversgracht', dat zij in 1379 van haar neef heeft ontvangen, aan het klooster. Of dit haar kindsdeel is, is niet duidelijk. Pas in 1415 verklaart een familielid, Reinart van Hulsberg, geen rechten te laten gelden op 'De Struversgracht' (zie bijlage I, no. 54). In 1375 heeft het klooster van Sint Gerlach een geschil met twee zwagers van Agathe van den Broek, moniale van 1356 tot circa 1375. Het vermoeden bestaat, dat dit geschil de nalatenschap van Agathe betreft (zie bijlage I, no. 14).

In een aantal gevallen ontvangt het klooster of de moniale goederen of gelden waarbij zij afstand moet doen van verdere vererving van de ouderlijke nalatenschap. Het is daarbij niet altijd duidelijk of de renten die zij ontvangt gelijk zijn aan de goederen die zij zou hebben ontvangen als zij 'in de wereld' was gebleven. Uit enkele erfdelingen kan wel worden opgemaakt, dat de goederen die de moniale ontvangt in geen verhouding staan tot wat haar broers of zussen ontvangen. Marie van Horrich ontvangt als kindsdeel haar leven lang een jaarrente van 12 'par' koren¹⁰⁹ en 12 kapoenen, welke na haar dood uiteindelijk zullen terugkeren naar haar 'in de wereld' gebleven familieleden. Twee zussen van haar, eveneens monialen, ontvangen ook enkele jaarrenten, na hun dood terug te keren in de familie. De overige bezittingen van hun ouders worden verdeeld onder de twee gehuwde dochters (zie bijlage I, no. 46). Merrie en Lysbet Hoen van Herhoensbroek en het klooster ontvangen bij hun intrede ieder een jaarrente van respectievelijk 9 en 11 bescheiden goudgulden voor zo lang zij leven.

¹⁰⁹ 1 'par' is 48 vaten graan gevormd door 24 vaten rogge en 24 vaten haver of door 24 vaten rogge, 8 vaten gerst en 16 vaten haver, zie: J.C.G.M. Jansen, *Landbouw en economische golfbeweging in Zuid-Limburg 1250-1800. Een analyse van de opbrengst van tienden*, Assen 1979, 302.

Tevens kunnen zij geen aanspraken meer doen laten gelden op de ouderlijke nalatenschap (zie bijlage I, no. 41, 42). Deze jaarrenten zouden, gezien de manier waarop zij worden geschonken, ook als 'dos' kunnen worden geklassificeerd. De jaarrenten worden namelijk ten behoeve van het convent van Sint Gerlach geschonken.

Yeven van Koessler, moniale in 1466, krijgt bij de boedelverdeling van de goederen van haar ouders, slechts een jaarrente, waarvan helaas niet bekend is hoe groot deze is, en onder welke voorwaarden zij die ontvangt. Haar overige gehuwde zussen en broers verdelen de rest van de ouderlijke goederen onderling (zie bijlage I, no. 58). En Margaretha Fossieroul doet in 1589 voor een lijfrente van 40 gulden afstand van de erfgoederen ten behoeve van haar broers en zussen of halfbroers en -zussen. Mocht blijken, dat deze geen wettige erfgenamen hebben, dan vervalt haar kindsdeel uiteindelijk aan haar oom en zijn kinderen of erfgenamen (zie bijlage I, no. 31). Margaretha ziet af van de erfgoederen voordat zij in het klooster van Sint Gerlach intreedt.

De intrede van Catharina van Blitterswijk in het klooster te Houthem vormt in dit kader een interessant geval. Catharina, moniale geworden in 1594, krijgt eer zij intreedt toestemming van Philips II vrijelijk te beschikken over haar erfgoederen. Geeft hij deze toestemming om haar omvangrijke erfgoederen te beschermen tegen eventuele aanspraken van de zijde van het klooster? Bij haar intrede maakt Catharina een schikking met haar vader over de erfgoederen uit het eerste huwelijk. Catharina doet afstand van de erfgoederen voor een jaarrente van 1200 gulden en 2000 gulden ineens als haar vader overlijdt. Haar zus Jehenne, de tweede dochter uit het eerste huwelijk van hun vader, is reeds te Roermond non geworden en heeft afstand gedaan voor 750 gulden. Catharina is daarna als enige erfgename overgebleven. De jaarrenten die zij ontvangt zouden een bruidsschat niet hebben misstaan. Men kan zich daarom afvragen, afgezien van eventuele religieuze motieven om in te treden, waarom Catharina niet is gehuwd. De volgende overweging zou hierbij een rol kunnen hebben gespeeld. Een eventueel huwelijk van Catharina zou niet gunstig zijn geweest voor de overdracht van het familiebezit. Bij een huwelijk zou zij de goederen uit het eerste huwelijk, waar zij recht op had,¹¹⁰ buiten de familie hebben gebracht. De instandhouding van het familiebezit zou beter zijn gewaarborgd door een zoon, die eventueel wel uit het tweede huwelijk van haar vader zou kunnen voortkomen. Door in een klooster te treden en afstand te doen van de erfgoederen uit het eerste huwelijk, maakt Catharina de weg vrij voor

¹¹⁰ Habets, 'Leenen Valkenburg' (1885), 316-317.

vererving van deze goederen door een half-broer uit het tweede huwelijk. Aangaande de jaarrente die Catharina ontvangt bestaat er bovendien een grotere kans, dat deze terugkeert in de familie dan wanneer zij gehuwd zou zijn. Wettige erfgenamen, behoudens haar broers of zusters, zou zij niet hebben. En omdat zij het recht heeft vrijelijk te mogen beschikken over haar erfgoederen, staat het klooster minder sterk in eventuele aanspraken op dit erfdeel, welke een terugkeer hiervan in de familie zouden kunnen verhinderen (zie bijlage I, no. 11).

Intrede van dochters in kloosters kan dus economisch voordelig zijn voor de familie, ondanks het feit dat niet alle goederen, die de monialen van hun familieleden ontvangen, terugkeren in de familie. Door voorwaarden te verbinden aan de verkrijging van het kinds- of erfdeel of door de ingetredene afstand te laten doen van verdere vererving, kan het economisch verlies voor de familie, dat gepaard gaat met een kloosterintrede zoveel mogelijk beperkt blijven. De kloosterintrede garandeert zodoende bij het bestaan van een deelbaar erfrecht een terugkeer van de erfgoederen of het zo goed mogelijk behoud van het familiebezit.¹¹¹

IX

Naar aanleiding van dit onderzoek kan het volgende worden opgemerkt. De vrouwen, die in het klooster van Sint Gerlach te Houthem zijn ingetreden in de periode tussen circa 1202 en 1600 zijn vrijwel zeker afkomstig uit de regionale lage adel. Hoeveel adelskwartieren bij intrede zijn vereist is niet vast te stellen, daar duidelijke aanwijzingen hiervoor ontbreken. Het klooster vertoont hiermee een recruteringspatroon, dat elders eveneens is geconstateerd voor vrouwenkloosters van de Premonstratenzer orde en andere vrouwenkloosters behorend tot de zogenaamde 'oude orden'. Dit recruteringspatroon kan mede hebben samengehangen met de hoogte van de intredebetaling, die ook te Sint Gerlach gebruikelijk was. Een precieze omvang van deze 'dos' is voor dit klooster echter niet bekend geworden. Het is aannemelijk, dat de vrouwen, die in het klooster van Sint Gerlach een onderdak hebben gevonden, op jonge leeftijd zijn ingetreden, of beter gezegd: daar op jonge leeftijd door hun ouders zijn ondergebracht. Aan een bewuste en vrijwillige intrede van deze vrouwen kan dan ook worden

¹¹¹ Zie ook: C. Trani, 'Le 'Retour à la Table'. Une tentative coutumière pour maintenir le patrimoine familial', in: *Revue Historique de Droit Français et Etranger*, 4e série 49 (1971), 65-94; Vanja, o.c., 150-152.

getwijfeld en daarmee aan hun religieuze motivatie. Dit maakt een intrede om redenen van niet-religieuze aard aannemelijker.

In deze bijdrage is nagegaan in hoeverre de archieven van dit klooster enig licht konden werpen op een aantal deelaspecten van een complex van maatschappelijke factoren, dat aan de intrede ten grondslag kan hebben gelegen. Zij betroffen de omvang van het gezin, waaruit de monialen afkomstig waren en de vererving van de goederen, die deze vrouwen ontvingen. Met betrekking tot het eerste punt kan vooralsnog worden gesteld, dat de gemiddelde gezinsomvang niet zo groot was, dat deze van doorslaggevende invloed zou kunnen zijn geweest op de kloosterintrede van de vrouwen. Opvallend was, dat zowel in de minder omvangrijke gezinnen als in de omvangrijke gezinnen ongeveer tweederde van het aantal dochters kerkelijk celibitair was.

Uit een analyse van het goederenbezit van de monialen te Sint Gerlach bleek, dat het merendeel van deze goederen kan worden geklassificeerd als 'peculium', dat wil zeggen privé-bezit waarover de moniale in principe vrijelijk kon beschikken. Dit bestond uit goederen, die de monialen zelf kochten of die zij geschonken kregen. Het leeuwedeel van dit privé-bezit kwam uiteindelijk in handen van het klooster. Het betrof hier over het algemeen relatief kleine jaarrenten, waarvoor het klooster soms een tegenprestatie moest leveren bijvoorbeeld in de vorm van jaargetijden.

Daar waar met enige zekerheid kon worden vastgesteld, dat de goederen een erfdeel betroffen, bleken familiebelangen duidelijk naar voren te komen. De familie verbond voorwaarden aan de verkrijging of vererving van de goederen: de erfgoederen die de moniale ontving behoorden terug te keren naar de familie na haar dood of zij ontving een jaarrente, waarbij zij afstand deed van verdere vererving van de goederen. In een enkel geval bleek ook dat het erfdeel, dat de moniale ontving, in geen verhouding stond tot wat de overige broers en zussen kregen. Soms echter was het klooster de uiteindelijke ontvanger van een omvangrijk familiebezit. In een aantal gevallen, waarin hiervan sprake was, gaf de familie zich echter niet zonder slag of stoot gewonnen.

In het onderzoek ging ik van de veronderstelling uit, dat in de regio Valkenburg een deelbaar erfrecht gewoon was en dat vrouwen door huwelijk het hen toekomende erfdeel buiten de familie brachten. Daarmee zou een fragmentatie van het familiebezit worden bevorderd. De intrede van de vrouwen in het klooster van Sint Gerlach en van een deel van hun zussen, zou dan economisch gunstig zijn. Fragmentatie van familiebezit kon worden voorkomen en behoud daarvan zo veel mogelijk gewaarborgd, door een deel – of liever gezegd een groot deel – van de dochters onder te brengen in

kloosters. Bovendien was de kans, dat het erfdeel dat de monialen toch nog ontvingen zou terugkeren in de familie groter dan bij een huwelijk. Gezien de smalle basis – het betreft hier immers een beperkt aantal bronnen van één klooster – , en de soms geringe betrouwbaarheid van het bronnenmateriaal kunnen bovenstaande opmerkingen niet anders dan hypothetisch worden opgevat. De vraag blijft tenslotte in hoeverre deze resultaten betreffende de vrouwen in het klooster van Sint Gerlach te Houthem representatief zijn. Nader onderzoek kan wellicht ook zicht geven op eventuele ontwikkelingen binnen de hierbovengeschetste structuren in de hier bestudeerde periode tussen 1200 en 1600: ontwikkelingen die op basis van dit beperkte bronnenmateriaal nauwelijks konden worden ontdekt.

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

- Franquinet G.D. Franquinet, *Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van het adelijk klooster St. Gerlach berustende op het provinciaal archief van Limburg*, Maastricht 1877
- Geutjens B. Geutjens, *Het klooster van Sint Gerlach te Houthem (1202-1400)*, Licentiaatsverhandeling, Leuven 1965
- Haas J.A.K. Haas, *Inventaris van het archief van het Norbertinessenklooster van Sint Gerlach (Rijksarchief in Limburg)*, Maastricht 1971
- Habets 1869 Habets, 'Houthem-Sint-Gerlach en het adellijk vrouwenstift aldaar', in: *PSHAL* 6 (1869), 3-253
- PSHAL Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Duché de Limbourg
- RAL, *Inv. HSG* = Rijksarchief in Limburg te Maastricht. Archief van het klooster van Sint Gerlach te Houthem (zie ook Haas)

BIJLAGE I

Lijst van monialen in het klooster van Sint Gerlach te Houthem in de periode van circa 1202-1600*

1. *Aleidis N.*, 1257
Bij een ruiling van goederen tussen het klooster en de proost ontvangt 'zuster' Aleidis een jaarrente van 5 luikse schellingen van het klooster voor zo lang zij leeft.¹
¹ Franquinet, no. 9; Haas, inv.no. 52, reg.no. 10.
2. *Angstenrath*, Catharina van, gestorven circa 1579(?)
Uit het adellijke geslacht Huyn van Amstenrade? Het geslacht 'Anstel' was (waarschijnlijk) een vrij adellijk geslacht en riddermatig. In 1385 komt Johan Huyn van Amstenrade als ridder voor.¹ Samen met 11 andere monialen, allen gestorven aan de pest, wordt Catharina op 21 augustus herdacht in het necrologium. Eén van deze vrouwen is Isabella van Tzevel, priorin,² die volgens Franquinet in 1579 stierf.³ Aannemelijk is dat ook Catharina rond 1579 is gestorven. Volgens McKenna hadden Jan Werner Huyn van Amstenrade (gestorven 1556) en Mechtildis van Cortenbach de volgende kinderen: 1. Werner (gestorven 1595), huwt Anna van Strijthagen; 2. Jan, domheer te Luik; 3. Nicolaas, commandeur van de Duitse orde; 4. Anna, huwt Willem van Horion; 5. Maria, huwt Jan Hoen van Hoensbroek; 6. Agnes, moniale te Roermond; 7. Gertrudis, non; 8. Oda, non; 9. Cathrijn, non.⁴ Zou deze Cathrijn niet Catharina moniale te Sint Gerlach kunnen zijn?
¹ P.E. McKenna, *Het grafelijke geslacht Huyn van Amstenrade en Geleen*, Sittard z.j., 12; H. Pijls, 'Bijdrage tot de geschiedenis van de voormalige heerlijkheid Schinnen', in: *PSHAL* 64 (1928), 175-324, aldaar 278.
² Habets 1869, 187.
³ Franquinet, 278-279.
⁴ McKenna, o.c., 20-21.
3. *Amstenrade*, Mechtilde van, 1537
(Huyn van Amstenrade?) In 1537 verbonden de kinderen van Jeuris Jenkers hun erfgoederen aan Mechtilde voor de eventuele schade die haar zou kunnen overkomen wegens erfgoederen die tijdens het leven van hun moeder reeds aan haar waren verkocht.¹
¹ Franquinet, no. 149; Haas, inv.no. 114.
4. *Basilia N.*, priorin 1308, 1311¹
¹ Franquinet, 277, Franquinet baseert zich op een handschrift bevattende een lijst van proosten en priorinnen van het klooster van Sint Gerlach. Deze lijst is opgemaakt tussen 1756 en 1765, maar is voor de eerste eeuwen zeer gebrekkig. RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1: 'Privilegiën ende register der obligatiën en andere erffcontracten des adelycken cloosters van Sint Gerlach, begonst anno 1735', 134-135, afschrift no. 89, 1311.
5. *Bensenroide*, Lyse van, 1447, 1449, 1456, 1458
In 1447 koopt Lyse van haar broers Lenart en Coenrart uit een erfenis van 5 mud rogge jaarlijks een jaarrente van 4 mud rogge; haar voogd neemt deze jaarrente in

ontvangst. In 1449 koopt Lyse een jaarrente van 1 mud rogge. In 1456 erven haar twee broers haar in een jaarrente van 2 grote ponden was. In 1458 verkoopt Lyse een jaarrente van 1 mud rogge aan het klooster en bekent dat zij al eerder 3 mud rogge jaarrente heeft geschonken ten behoeve van een nieuw altaar in de kloosterkerk.¹ In 1415 komt Bertolf Butzen van Bentzenroede als jonker voor.²

¹ Franquinet, no. 115, 117, 125, 128; Haas, inv.no. 19, reg.no. 121 en 131, no. 108, reg.no. 123, no. 109, reg.no. 129.

² Franquinet, no. 96.

6. *Beusdaal*, Anna van, subpriorin, 1545, 1548, 1561,¹ 1567,² gestorven circa 1579(?) (Bueschdael, Busdael). Zij wordt 21 augustus herdacht in het necrologium als één van de monialen, die aan de pest stierf; zie no. 2. In 1386 komt ene Herman van Beusdael voor als knaap van wapenen.³

¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 185, 299-302: 1545, afschr.no. 216, 355-357: 1548, afschr.no. 243, 406-408: 1561.

² Franquinet, no. 156.

³ J. Habets, 'De leenen van Valkenburg', in: *PSHAL* 21 (1884), 153-440, aldaar 377.
7. *Beusdael*, Helwidis van, gestorven circa 1579(?)
Zij is één van de monialen, die in het necrologium op 21 augustus wordt herdacht en die aan de pest is gestorven; zie no. 2.
8. *Beuselen*, Anna, 1575
(Beyssele, Beysel van Gymnich). Omdat het klooster door verwoesting Anna en Hilgundis niet meer kan onderhouden, krijgen zij van Jacob Panhuys, abt van Steinfeld en Johan van Pruetis, abt van Prémontré, overste van de orde en visitator en reformator van de vicarie Westfalen, toestemming om in het hervormde klooster Engelsport (bij Kochem aan de Moesel) hun intrek te nemen totdat de abt de beslissing herroept.¹ Anna is een zus van Hilgundis. Volgens Fahne is Van Gymnich een Keuls riddermatig geslacht.²

¹ Franquinet, no. 160.

² A. Fahne, *Die Dynasten, Freiherrn und jetzigen Grafen von Boholz. Beitrag zur alten Geographie, Rechts-, Sitten- und Culturgeschichte des Niederrheins*, Cöln 1863, Bd. 1 afd. 2, 49.
9. *Beuselen*, Hilgundis, 1575
Zie no. 8.
10. *Bircler*, Basilia van, 1324
Samen met Hildegard en Gatkina, dochters van Mathias Mattelion van Eynatten, koopt zij in 1324 een jaarrente van 4 schellingen groten van Tour, iedere groot 16 hallers gerekend. Na hun dood zo verklaren de nonnen, zal deze jaarrente voor het eeuwig onderhoud van een altaar in het klooster dienen.¹
Gezien de aparte voornaam zou men kunnen vermoeden, dat deze Basilia van Bircler een en dezelfde is als Basilia, priorin (zie no. 4). Basilea van Bircler wordt hier echter als moniale genoemd en niet als priorin.

¹ Franquinet, no. 36; Haas, inv.no. 99, reg.no. 37.

11. *Blijterswych alias Passaert*, Catharina van, 1594, gestorven circa 1653(?) (Bliterswick, Blitterswijk). In 1594 verleent koning Philips II Catharina, dochter van Ulrich van Blitterswijk alias Passart en zijn eerste vrouw Margaretha Penthiers, toestemming om vrijelijk te beschikken bij testament over haar bezittingen. In datzelfde jaar besluit zij in het klooster van Sint Gerlach te treden en maakt met haar vader een schikking over de erfgoederen uit het eerste huwelijk, waarvan zij nadat haar zus Jehenne in een klooster was getreden, de enige erfgename was. Zij doet afstand van de erfgoederen voor een jaarrente van 1200 gulden en 2000 gulden ineens als haar vader overlijdt. Haar zus Jehenne had afstand gedaan van de erfgoederen voor 750 gulden.¹ In 1653 verklaart Ulrich van Blitterswijk, genant Passart, kanunnik te Leeuw, dat hij een erfrente van overlandse goudgulden, die hem was toegevalen na de dood van zijn zus Catharina van Blitterswijk, moniale te Sint Gerlach, aan het klooster van Sint Gerlach schenkt.²
Van Blitterswijk was een ministerialengeslacht uit het Gelderse Overkwartier.³
¹ Franquinet, no. 168 en 171; Haas, inv.no. 118 en 119.
² J. Habets, 'De leenen van Valkenburg', in: *PSHAL* 22 (1885), 3-395, aldaar 253.
³ J.M. van Winter, *Ministerialiteit en Ridderschap in Gelre en Zutphen*, Groningen 1962, tabel AII, 9.
12. *Boelsbeck*, Gertruyt van, 1389, 1394, priorin 1418,¹ gestorven circa 1419 (1427) (Beulsbeck, Bolsbeek, Boelsbeke). Zij wordt 13 september herdacht in het necrologium. Zij schonk het klooster en de kerk verschillende goederen.² Volgens Franquinet stierf zij in 1427; volgens Habets in 1419.³
¹ Franquinet, no. 85, 88, 101; Haas, inv.no. 80, reg.no. 89; no. 81, reg. no. 92; no. 12, reg.no. 105.
² Habets 1869, 191.
³ Franquinet, 278; Habets 1869, 191, noot 1.
13. *Bossche*, Heijlwich vanden, 1394¹
Ene Damianus van den Bosch komt rond 1537 als ridder voor. Volgens Habets is Van den Bosch van oorsprong een Guliks geslacht.²
¹ Franquinet, no. 88; Haas, inv.no. 81, regest 92.
² Habets, Leenen Valkenburg, 1885, 86.
14. *Broek*, Agathe van den, 1356, 1371, 1372, gestorven circa 1375(?) (Bruyc, Bruck, Bruch, Broich). Volgens een afschrift schenkt Agathe in 1356 het klooster van Sint Gerlach 4 morgen land, die haar zijn toegekomen van haar tante, die ook moniale te Sint Gerlach was. Van deze 4 morgen moet het klooster 6 penningen betalen aan 'dem hove ten Brink'. Haar zus Beate, non te Susteren, en haar neef Gilis, zoon van haar (wijken?) broer Goswinus, zegelen de brief mee.¹ In een afschrift gedateerd op 1371 maakt Willem Dobbelstein van Dondenroide bekend dat hij 3 bunder met toebehoor in erfpacht heeft genomen van het altaar van St. Joris en dat hij daarvoor een jaarcijns van 9 vaten rogge zal uitbetalen aan zijn nicht Van den Bruch en Jutte van den Esschen als 'momboiren' van het altaar.² In 1372 zijn Agathe en Gilis van Wier en Arnold van Hulsberg – volgens Franquinet zwagers van Agathe – een erfrente van 9 malder rogge schuldig aan de armen 'in gheen Broich'.³ In 1375 krijgen enkele monialen de volmacht op te treden in een geschil tussen het klooster en Gilis van Wier en Arnold van Hulsberg. Franquinet vermoedt dat het om

- de nalatenschap van Agathe gaat.⁴ Zou Agathe tussen 1372 en 1375 gestorven zijn? Volgens Philippens was Catharina, gehuwd met Arnold van Hulsberg, een zus van Agathe en Agnes van den Broek, monialen te Sint Gerlach.⁵ De verwantschap van Agathe en Agnes is mij echter uit de oorkonden niet duidelijk gebleken.
- ¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 120, 180-181: 1356.
- ² *Ibidem*, inv.no. 1, afschr.no. 186, 302-303: 1371.
- ³ Franquinet, no. 61; Haas, inv.no. 86, reg.no. 62.
- ⁴ Franquinet, no. 64; Haas, inv.no. 86, reg.no. 67.
- ⁵ H.J.J. Philippens, *Ridderschap 'Van Hulsberg genaamd Schaloen'*, Eygelshoven z.j., 22.
15. (*Broek, Agnes van*), (1361), 1385(?)
Volgens Habets was Agnes, dochter van Jan van Broich, bastaardzoon van Willem I van Gulik, non te Sint Gerlach. Jan van Broich ontving van zijn vader 60 morgen en het landgoed de Weyershoff. Hij stierf in 1361. In 1385 verklaart Agnes, juffer te Houthem dat zij geen aanspraak zal maken op de Weyershoff.¹
- ¹ Habets 1869, 101-102.
16. *Broek, N. van den*, vóór 1356
In het afschrift van 1356 vermeldt Agathe van den Broek: ... 'myne moene de ouch eine jouffr. tot Sint Gerlach waes...'. Zie no. 14.
17. *Cludt, Maria van*, 1580(?), 1626
(Cluth, Clutz) Volgens Habets waren Maria Cluth, moniale te Sint Gerlach en Peter Cluth van Susterseel de kinderen van Johan en Anna van Tzevell, die in 1580 de goederen te Bronshem erfden. Peter was gehuwd met Anna van Riemerstock.¹ In 1626 komt er een kloosterzuster Clutz voor in de archieven van het klooster.² Maria von Cludt, haar broer en schoonzus worden op 10 juni herdacht in het necrologium.³ In 1394 komt Arnout Cluet voor als poorter van Maastricht,⁴ en in 1461 is ene Johan Clut, schepen van Maastricht.⁵
- ¹ Habets, 'Leenen Valkenburg' 1885, 110-111.
- ² Franquinet, no. 191.
- ³ Habets 1869, 176.
- ⁴ Franquinet, no. 88.
- ⁵ Haas, inv.no. 66, reg.no. 133.
18. *Cortenbach, Agnes van*, 1522(?), 1556, 1567, gestorven circa 1579
In 1522 koopt Agnes, dochter van Loidewich van Cortenbach en wijlen Catharina van Elreborn, zijn eerste vrouw, van de stad Aken een lijfrente van 23 gulden voor 730 gulden voor zo lang zij leeft.¹ Of zij dan al moniale is, is niet duidelijk. In 1556 schenkt Mechtildis van Amstenraide, echtgenote van Wolter Hoën, Agnes van Cortenbach, moniale te Sint Gerlach, bij testament 1 goudgulden.² In 1567 verklaren de proost, priorin en hele convent van Sint Gerlach, dat zij de 23 gulden lijfrente, die aan Agnes waren verschreven, hebben ontvangen van de stad Aken.³ In het necrologium wordt Agnes als één van de monialen genoemd, die aan de pest zijn overleden; zie no. 2.
Agnes had een gehuwde broer: Gerard van Cortenbach.⁴
Leden van de familie van Cortenbach komen meermaals voor als voogden van het

- land van Valkenburg.⁵ Volgens Fahne was het een riddermatig geslacht.⁶
- ¹ Franquinet, no. 145; Haas, inv.no. 113.
- ² Habets, Leenen Valkenburg, 1885, 250-251.
- ³ Franquinet, no. 156; Haas, inv.no. 113; RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 113 B.
- ⁴ L. de Crassier, 'Histoire de la Noble Abbaye Cistercienne de Sainte Agathe à Hocht', in: *PSHAL* 62 (1926), 55-245, aldaar 151.
- ⁵ Franquinet, no. 94, 99, 118, 124.
- ⁶ A. Fahne, *Geschichte der Cölnischen, Jülischen und Bergischen Geschlechter*, Cöln 1848, dl. 1, 69, dl. 2, 24.
19. *Cortenbach*, Catharina van, gestorven circa 1579
Zij wordt op 21 augustus herdacht in het necrologium als één van de monialen, die aan de pest stierf; zie no. 2.
20. *Cortenbach*, Ida van, subpriorin 1418¹, priorin gestorven vóór 1471(?)
Het necrologium vermeldt Ida van Cortenbach als priorin op 25 augustus.² In 1471 verkopen proost en het convent van Sint Gerlach aan priorin Margaretha van der Straeten 10 vaten rogge als leefgeld, die wijlen juffer van Cortenbach had nagelaten.³ Of hiermee ook Ida wordt bedoeld is niet geheel zeker.
- ¹ Franquinet, no. 101; Haas, inv.no. 12, reg.no. 105.
- ² Habets 1869, 188.
- ³ *Inv. HSG*, inv.no. 112; Haas, reg.no. 140.
21. *Cortenbach*, Petersse van, priorin 1394¹
¹ Franquinet, no. 88; Haas, inv.no. 81, reg.no. 92.
22. *Dukere*, Anna van, 1269
Anna, 'zuster' te Sint Gerlach had van haar vader Goswinus van Dukere, ridder, zekere goederen te Weestenrode ontvangen. Anna had toestemming verkregen om deze goederen voor zo lang zij leefde voor haar onderhoud ('ad necessaria sua') te gebruiken: na haar dood zouden deze goederen aan het klooster komen. Op de jaargetijde van Goswinus zouden bovendien 5 luikse schellingen ten behoeve van de pitancie in het klooster worden geschonken.¹
- ¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 220, 363; 1269.
23. *Elen*, Mechtildis van, 1366, 1367, priorin 1402
In 1366 ontvangt Mechtildis van Elen een jaarcijs van 1 luikse mark na naar dood te besteden voor een jaargetijde voor haar en haar vrienden.¹ In 1367 ontvangt het klooster een jaarrente van 1 mark onder de voorwaarde, dat Mechtildis, dochter van wijlen ridder Theodericus van Elen, het vruchtgebruik daarvan zal hebben gedurende haar leven.² In 1402 komt zij als priorin voor.³
- ¹ Franquinet, no. 54; Haas, inv.no. 160, reg.no. 54.
- ² Franquinet, no. 48 (transfixbrief); Haas, inv.no. 64, reg.no. 56.
- ³ Franquinet, no. 91; Haas, inv.no. 85, reg.no. 95; RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 219, p. 360-362.
24. *Elisabeth N.*, subpriorin 1311¹
¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 89, 134-135; 1311.

25. *Esschen*, Jutta van den, 1369, 1371, 1375, 1384, 1389¹
 (Eschen, Esgen) In 1369 koopt Jutta een jaarrente van 1 malder rogge.² Johan Hoen van den Eyssche, ridder, is haar broer.³ In 1371 neemt Willem Dobbelstein van Dondenroide 3 bunder in erfpacht van een altaar, waarvoor hij een jaarrente van 9 vaten rogge zal uitbetalen aan zijn nicht Van den Bruch en Jutte van den Esschen; zie no. 14. In 1375 treedt Jutta op in een geschil tussen het klooster en Gilis van Wier en Arnold van Hulsberg.⁴ In 1384 schenkt Diederik van Anstenroede een jaarrente van 7 malder rogge aan Jutta.⁵
- ¹ Franquinet, no. 85; Haas, inv.no. 80, reg.no. 89.
² Franquinet, no. 57; Haas, inv.no. 102, reg.no. 58.
³ Franquinet, no. 59; Haas, inv.no. 147, reg.no. 60.
⁴ Franquinet, no. 64; Haas, inv.no. 86, reg.no. 67.
⁵ Franquinet, no. 81; Haas, inv.no. 105, reg.no. 80 en 84.
26. *Eynatten*, Aleydis, gestorven circa 1579
 Zij wordt samen met 11 andere monialen die aan de pest zijn gestorven op 21 augustus herdacht in het necrologium; zie no. 2. Ook wordt zij op 25 mei herdacht (Aleydis Fynatten (?) sororis nostrae) als bijzondere weldoenster.¹ Volgens Habets was zij een dochter van Johan van Eynatten, heer van Reymersbeek (gestorven 1549) en Agnes Catharina van Caldenborn, vrouwe te Peerboom en Nijswijler (gestorven 1534). Hun kinderen waren: 1. Steven, ridder van Malta, 2. Jan, heer van Nijswijler, huwt Francisca van Gulpen, 3. Herman, heer van Reymersbeek, huwt in 1539 Barbara van Bléhen, 4. Aleidis, moniale te Sint Gerlach, 5. Cecilia, moniale te Sint Gerlach, 6. Agnes, huwt Johan van Schaesberg.²
 In 1226 komt ene Tilman van Eynatten als ridder voor.³ Later komen leden van dit geslacht voor als man van wapen, voogd e.d.
- ¹ Habets 1869, 174. Is Fynatten een schrijf- of typefout?
² J. Habets, 'De voormalige heerlijkheid Nuth; eene bijdrage tot de geschiedenis van het land van Valkenburg', in: *PSHAL* 17 (1880), 69-185, aldaar 154-155.
³ C. Peeters, 'Korte schets der geschiedenis van de Valkenburgsche heerlijkheid Wijnandsrade', in: *PSHAL* 23 (1886), 362-440, aldaar 391-392.
27. *Eynatten*, Anna, gestorven circa 1579
 Zij is één van de monialen, die aan de pest stierf en op 21 augustus in het necrologium wordt herdacht; zie no. 2.
28. *Eynatten*, Cecilia, circa 1579
 Zij is een zus van Aleydis; zie no. 26. Volgens Habets stierf Cecilia als jubilaris.¹
- ¹ Habets 1869, 187, noot 4; Habets, 'Heerlijkheid Nuth', 154-155: zij stierf er in 1633 en had haar 100-jarig (?) jubelfeest gevierd.
29. *Eynatten*, Gatkina van, 1324
 Samen met Basilia van Bircler kopen Gatkina en Hildegarde, dochters van Mathias Mattelion van Eynatten, man van wapen en dapifer van Monschau en Valkenburg, een jaarrente van 4 schellingen groten van Tour, na hun dood te besteden voor het onderhoud van een altaar in de kerk; zie no. 10.

30. *Eynatten*, Hildegard van, 1324
Zij was een zus van Gatkina; zie no. 29.
31. *Fosseroul*, Margaretha van, 1589, 1593, priorin 1626, 1641,¹ gestorven circa 1646
In 1589 deed Margaretha, dochter van Agathe van Goie (Goë) en haar eerste echtgenoot Jasper van Fosseroul, die van plan was in te treden in het klooster van Sint Gerlach, afstand van haar kindsgedeelte uit de goederen van het eerste huwelijk van haar moeder, waarop de laatste een lijftocht had. Margaretha doet afstand ten gunste van haar moeder en haar volle broers en zussen onder de voorwaarde dat haar moeder en na haar dood haar broers en zussen haar een lijfrente van 40 brabantse gulden betalen. Als haar broers en zussen zonder wettige erfgenamen overlijden vervalt haar kindsgedeelte aan haar half-broers en -zussen.
Mochten deze eveneens zonder wettige erfgenamen overlijden, dan vervalt haar kindsdeel aan haar oom Arnott de Goë en zijn kinderen of erfgenamen.² Of Margaretha ook daadwerkelijk reeds in 1589 is ingetreden is niet geheel zeker; als moniale te Sint Gerlach komt zij in 1593 voor.³ Volgens Franquinet sterft zij vóór 1646.⁴ Op 5 september wordt Agatha van Goie, moeder van priorin Margaretha van Fosseroul herdacht.⁵
- ¹ Franquinet, no. 191, no. 219.
² Franquinet, no. 165; Haas, inv.no. 117.
³ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 229, 375-376: 1593.
⁴ Franquinet, 279.
⁵ Habets 1869, 190.
32. *Geilencirchin*, Clementia van, 1232
Clementia wordt uit de monialen te Sint Gerlach aangewezen om enige landerijen uit de handen van de abdis van Thorn te ontvangen, waarover het klooster 21 penningen en 1 obool zal betalen en na de dood van Clementia zal de dubbele cijns worden betaald.¹ In een oorkonde uit 1270 (1274) wordt ene Theodericus van Geilenkirge als ridder genoemd.²
- ¹ Franquinet, no. 4; Haas, inv.no. 39, reg.no. 4.
² L. Peters, *Geschichte des Geschlechtes von Schaesberg. Ein Beitrag zur Erforschung der interterritorialen Verflechtungen des Rhein-Maasländischen Adels* (Maaslandse Monografieën), Assen 1972, 9, noot 41.
33. *Haren*, Johanna van, 1311
Johanna en Johanna van Haren bestemmen, met speciale toestemming van de proost, een jaarrente van 12 schellingen en 8 kapoenen voor een brandende lamp op een altaar. Na hun dood zal de proost een moniale aanwijzen, die de lamp verder verzorgt.¹
Leden van de familie Van Haren komen regelmatig voor in de oorkonden als ridders.² Volgens Wenzel waren de heren Van Haren 'Freiherrn' of graven.³ Vrouwelijke leden van dit geslacht komen ook voor in het hoogadellijke stift te Thorn. Volgens Geutjens was het een ministerialengeslacht.⁴
- ¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 89, 134-135: '... sororum nostrarum Johanna et Johanna dictarum de Haren...'
² Franquinet, no. 2, 6, 8, 10 etc.
³ P. Wenzel, 'Het stift Thorn', in: *Limburg. Limburg's Jaarboek* 1911, 121-141,

aldaar 129 (gedeeltelijke overdruk van: *Drei Frauenstifter der Diözese Lüttich nach ihrer ständischen Zusammensetzung bis zum XV Jahrhundert*, Bonn 1909).

⁴ Geutjens, 76.

34. *Haren, Johanna van (de jonge), 1311, 1314, 1320*

In 1314 koopt Johanna van Haren de jonge met toestemming van de proost en het convent ten behoeve van een eeuwig brandende lamp in de kloosterkerk een jaarrente van 12 vaten rogge met het geld wat haar jaarlijks toekomt uit de vaderlijke goederen. Zolang zij leeft zal Johanna deze 12 vaten zelf ontvangen en na haar dood de priorin onder voorwaarde dat zij zorg zal dragen voor het branden van de lamp.¹ In 1320 verkoopt het klooster aan Johanna een jaarrente van 9 groten en 8 kapoenen en één van 5 groten en 5 kapoenen, die zij bestemt voor het onderhoud van een lamp in de kerk.² Zie ook no. 33.

¹ Franquinet, no. 32; Haas, inv.no. 44, reg.no. 33.

² Franquinet, no. 34; Haas, inv.no. 44, reg.no. 35.

35. *Haren, Maria van, 1316*

In 1316 koopt Maria, dochter van wijlen Ogerus, voogd van Maastricht, een jaarrente van 3 pond kleine zwarte tournoisen, ieder pond te rekenen voor 15 oude groten, welke rente zij bestemt voor missen. Volgens Franquinet wordt met ridder Ogerus, Ogerus II van Haren bedoeld, die rond 1308 stierf.¹ Deze Ogier II van Haren, heer van Borgharen, voogd van Maastricht in 1284, was volgens Habets gehuwd met Uda N. Hun kinderen waren: 1. Ogier, heer van Borgharen, voogd van Maastricht, huwt waarschijnlijk Mechtildis van Itteren, 2. Aleydis, huwt Johan Hoen te Broek, 3. Johanna, huwt Lambert van Schoonvorst, 4. Johannus, kanunnik van de St. Servaas, sterft vóór 1296.² Habets noemt niet hun dochter, 5. Maria, moniale te Sint Gerlach. Volgens Franquinet was Johanna van Haren de jonge (zie no. 34) eveneens een dochter van Ogerus II van Haren of er was nog een oudere Johanna van Haren in het klooster.³ Daar dit laatste het geval was, lijkt het mij niet waarschijnlijk dat Johanna de jonge een dochter was van Ogerus II, temeer daar deze reeds een dochter met die naam had.

¹ Franquinet, no. 33, noot 1, 38; Haas, inv.no. 167, reg.no. 34.

² J. Habets, 'De voormalige heerlijkheid Borgharen, eene bijdrage tot de geschiedenis van het land van Valkenburg', in: *PSHAL* 10 (1873), 391-549, aldaar 431-433.

³ Franquinet, 37, noot 1.

36. *Haren, Mechtildis van, magistra 1236*

In 1236 verklaart de proost van Sint Gerlach en Heinsberg, dat Mechtildis, magistra van het convent van Sint Gerlach aan het infirmitorium een jaarrente van 4 schellingen en een jaarrente van 1 malder rogge heeft geschonken.¹ In het necrologium wordt op 18 september: 'Mechtildis de Haren, magistrae nostrae' en op 6 juni: 'Mechtildis, antiquae magistrae sororum nostrarum' genoemd.² Magistra is een niet veel voorkomende naam voor priorin.³ Gezien deze opvallende benaming neem ik aan dat de twee in het necrologium genoemde magistrae één en dezelfde persoon zijn. De benaming van magistra komt niet voor bij andere priorinnen.

¹ Haas, inv.no. 17, reg.no. 6.

² Habets 1869, 192, 176.

³ A. Erens, 'Les soeurs dans l'ordre de Prémontré', in: *Analecta Praemonstratensia*

37. *Here*, Philippa van, subpriorin 1402,¹ 1421
In 1421 geeft Philippa in totaal 11 bunder, 7 morgen en 141 roeden in erfpacht voor een jaarrente van 10 malder rogge. Van deze jaarrente schenkt zij 32 vaten aan verschillende kerken, onder andere 7 vaten rogge aan het godshuis van Sint Gerlach, en behoudt zij 28 vaten voor zichzelf.²
In de 13de eeuw komen verschillende leden van het geslacht van Here voor als ridder;³ in de 14de en 15de eeuw als schildknaap, schepenen en burgemeester van Maastricht.⁴ Philippa van Here, 'investitae in Reckheim', wordt in het necrologium op 8 oktober herdacht.⁵
¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 219, 360-362: 1402.
² Franquinet, no. 104; Haas, inv.no. 106, reg.no. 108; RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 108: '...ind philippe van here of helder dys brieffs xxviii vat rogge...', zie ook inv.no. 1, afschr.no. 160, 254-256.
³ Franquinet, no. 1, 2, 7, 10.
⁴ G.D. Franquinet, 'Glanes Historiques', in: *PSHAL* 14 (1877), 102-180, aldaar 132-133.
⁵ Habets 1869, 195.
38. (*Hoen van Cartils*, Anna Maria), 1552¹
¹ Volgens Philippens, o.c., 18, was zij moniale te Sint Gerlach.
39. (*Hoen van Cartils*, Maria), 1581¹
¹ Volgens Philippens, o.c., 18, was zij in 1581 moniale te Sint Gerlach. Volgens E. Slanghen, *Het markgraafschap Hoensbroeck gevolgd door geschiedkundige aantekeningen over het voormalige land van Valkenburg*, Maastricht 1859, 172-173, was ene Maria dochter van Nicolaas Hoen tot der Veurdt en Visserweert en Maria van Wilre, moniale te Sint Gerlach. Zij had nog twee gehuwde broers: 1. Johan, 1558, beleend met Visserweert, huwt Catharina van Horrich, 2. Willem, heer van Veurdt 1566, gestorven vóór 1570, huwt Catharina van Benzenrade.
40. *Hoen (van Hoensbroek)*, Catharina, 1556
In 1556 laat Mechtildis van Amstenraide bij testament 1 goudgulden na aan een zus van haar echtgenoot jonker Wolter Hoen, heer van Hoensbroek, die moniale te Sint Gerlach is.¹ Volgens Slanghen was Catharina een dochter van Herman Hoen, heer van Hoensbroek, 1490, gestorven vóór 1557, en Maria van Dauer, gestorven vóór 1557. Hun kinderen waren: 1. Wolter, heer van Hoensbroek, huwt N. van Hulsberg en Mechtildis Huyn van Amstenrade, 2. Nicolaas, commandeur van de Duitse orde, gestorven 1567, 3. Arnold, ridder, in 1569 kanunnik te Luik, later proost en deken, 4. Maria, abdis te Nivelles in 1556, 5. Herman, monnik in Corneli-Munster, 6. Anna, non te Herckenrode, 7. Isabella, moniale te Millen, 8. Catharina, moniale te Sint Gerlach, 9. Godhard, kanunnik, huwt in 1554 Geertruid van Merode, is later heer van Hoensbroek, 10. Johan, heer van Lismael en Peterem, huwt, 11. Aleyda, abdis te Millen, 12. Willem, sterft ongehuwd.² Volgens het testament van Mechtildis van Amstenrade was Anna Hoen moniale in Nivelles.³ Leden van het geslacht Hoen van den Broek (van Hoensbroek, van Herhoensbroek) komen regelmatig voor als ridder in de oorkonden; in 1370 als ridder en schepen van Maastricht.⁴

¹ Habets, Leenen Valkenburg, 1885, 250.

² Slanghen, o.c., 149-154; zie ook: A. Steffens, 'Bijdragen tot de geschiedenis van Asselt en Swalmen', in: *PSHAL* 31 (1894), 269-358, aldaar 353-354.

³ Zie noot 1.

⁴ Franquinet, no. 59, 62, 91 etc.

41. *Hoen van Herhoensbroek*, Lysbet, 1538, gestorven 1579

(Honne van Herhoensbroek) In 1538 bekent jonkheer Roelman Honne van Herhoensbroek, gehuwd met Elsbet van Hulsberg genaamd Schaluyne, dat hij zijn wettige dochters Merrie en Lysbet in het klooster van Sint Gerlach heeft ondergebracht. Voor hun levensonderhoud ('hoens lyffs noitduerft') schenkt hij voor zijn dochter Merrie een jaarrente van 9 bescheiden goudgulden of goederen met eenzelfde waarde, en voor zijn dochter Lysbet een jaarrente van 11 bescheiden goudgulden of goederen met eenzelfde waarde. Deze renten zullen de beide dochters houden voor zo lang zij leven en niet langer. De jaarrenten van Merrie en Lysbet worden aan de proost van het klooster overhandigd: '...alles zo urbar ende behouff des ganssen convents ende proistier zo synt gerlach...'.¹

De jaarrenten worden gegeven onder voorwaarde dat Lysbet haar professie zal doen en dat als de twee dochters in het klooster zullen blijven, zij zullen zijn uitgeboedeld van alle erfgoederen van Roelman en zijn echtgenote.¹

Volgens Slanghen hadden Rolman Hoen, heer te Beverst, mede-eigenaar van Broecke, gestorven vóór 1563, en Elisabeth van Hulsberg genaamd Schaloen de volgende kinderen: 1. Johan, heer te Beverst en mede-eigenaar van Broecke, huwt Maria Huyn van Amsternrade, 2. Reinier, ridder in 1589, gestorven 1621, huwt twee maal, 3. Rolman, 1529, ongehuwd gestorven circa 1595.² Slanghen noemt Merrie en Lysbet niet.

Volgens Philippens huwden Elisabeth van Hulsberg gen. Schaloen en Roland Hoen van der Lippe, heer van Beverst in 1521.³ Mocht dit juist zijn, dan waren Merrie en Lysbet bij hun intrede maximaal 16 jaar oud; waarschijnlijk jonger.⁴

Elisabeth Hoen wordt op 21 augustus herdacht in het necrologium als één van de monialen, die aan de pest stierf; zie no. 2.

¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 115.

² Slanghen, o.c., 169-172.

³ Philippens, o.c., 12.

⁴ Als men er van uitgaat dat zij beiden in het eerste jaar na de huwelijksluiting zijn geboren; hetgeen overigens niet erg waarschijnlijk is.

42. *Hoen van Herhoensbroek*, Merrie, 1538, gestorven 1579

Zus van Lysbet, zie no. 41. Ook zij wordt op 21 augustus in het necrologium herdacht als één van de monialen, die aan de pest is overleden; zie no. 2.

43. *Honnis*, Katharina van, subpriorin 1364, 1375,¹ priorin 1381,² 1389³ (Hoenis, Honys, Hons)

¹ Franquinet, no. 51, 64; Haas, inv.no. 159, reg.no. 51; inv.no. 86, reg.no. 67.

² RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 214, 349-352.

³ Franquinet, no. 85; Haas, inv.no. 80, reg.no. 89.

44. *Horion, Agnes van, de oude, 1520(?)*, 1548
 Volgens Habets waren er 4 monialen te Sint Gerlach met de naam Agnes van Horion. Eén was de dochter van Herman en Agnes van Warfusée en moniale in 1520.¹ Herman van Horion, heer te Rummen en Agnes van Warfusée, vrouwe van Hartelsteyn en Villaertshof te Sibbe, hadden een dochter Philippa, die Gerard van Goir, schout te Maastricht, huwde en die in 1537 met Hartelsteyn en Villaertshof werd beleend. Rond 1540 hertrouwde Philippa Jan Cluth.² Mogelijk is Agnes dus een zus van Philippa.
 In een afschrift van een oorkonde uit 1548 wordt onder andere Agnes van Horion 'die alde' genoemd als moniale.³ In het necrologium wordt Agnes van Horion op 23 juni herdacht.⁴
¹ Habets 1869, 178, noot 1.
² Habets, Leenen Valkenburg, 1884, 407.
³ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 216, 355-357.
⁴ Habets 1869, 178.
45. *Horion, Agnes van, 1540(?)*
 Volgens Habets was een andere Agnes van Horion dochter van Herman en Masping van Cortenbach, moniale te Sint Gerlach in 1540.¹ Dat er een tweede Agnes van Horion in het klooster was, wordt zeer waarschijnlijk omdat in 1548 een Agnes van Horion 'die alde' optreedt (zie no. 44); dit veronderstelt een jongere met dezelfde naam.
 Een derde Agnes van Horion zou dochter zijn van Willem en Agnes van der Aa en een vierde de dochter van Herman en Elisabeth van den Bosch.² Wanneer deze leefden in het klooster van Sint Gerlach is onduidelijk.
¹ Habets 1869, 178, noot 1.
² *Ibidem*.
46. *Horrich, Marie van, 1461*
 In 1461 sluiten Arnold van Boholz en Eva van Horrigh een huwelijkscontract, waarbij tegelijkertijd een erfdeling plaatsvindt van de goederen van Eva's ouders: Gelis van Horrigh en Elisabeth van Breede. Eva krijgt als huwelijksmedegave het hof te Kessel-Eyck dat haar moeder had meegebracht ten huwelijk, en dat leen is van het klooster Bilsen. Elisabeth, hun tweede dochter, die 'oeck weltlich bliven sall', krijgt als zij huwt het hof en erfoegd ten Haestemzede met rechten en toebehoor. De andere drie dochters van Gelis en Elisabeth van Breede, alle drie monialen, zijn uitgeboedeld van de ouderlijke erfgoederen. Margaretha en Heilwig, monialen te Susteren, ontvangen hun leven lang 11 'par' koren en 16 malder rogge jaarrente. Marie, 'onsse dochter cloester jonffer tot sente Gerlich', ontvangt haar leven lang een jaarrente van 12 'par' koren en 12 kapoenen. Deze jaarrenten zullen de drie monialen van de een op de ander vererven en uiteindelijk zullen deze renten terugkeren 'dar dat her commen is'. Als Elisabeth sterft zonder wettige erfgenamen of Eva, dan keren hun erfgoederen terug naar de ouders of naar de levende gehuwde dochter, maar niet naar de drie overige dochters. Eva zal na de dood van haar ouders het huis Van der Bruggen ontvangen en Elisabeth het huis en erfoegd te Roermond. Pas als zowel de ouders als Eva en Elisabeth zijn overleden zonder wettige erfgenamen mogen de drie overige dochters de erfgoederen delen.¹ Elisabeth huwt na 1461 Willem van Vriemershem.²
¹ Fahne, *Die Dynasten, Freiherrn und jetzigen Grafen von Boholz*, o.c., bd. 2, afd.

- 3, 72, no. 52: 'Eheberedung zwischen Arnold von Boholz Sohn Goerts und Johann von Goor und Eva von Horrich, Tochter Yelis und Elisabethen von Breede, 1461 29 november'.
- ² E. Rosenkrantz, 'Bijdrage tot de geschiedenis der graven van Kessel', in: *De Maasgouw*, 1897, 83.
47. *Houthem*, Aleydis van, priorin tussen 1471-1492 of 1505-1545 (?) (Houthem, Houtheym). Volgens Franquinet was zij vermoedelijk priorin tussen 1465 en 1567.¹ Echter Margriet van der Straeten was priorin in 1471 (zie no. 76), Catharina van Ulestraten tussen 1492 en 1505 (zie no. 84) en Isabella van Tzevel tussen 1545 en 1579 (zie no. 82). Aleydis van Houthem, 'priorissae nostrae' wordt op 19 september in het necrologium herdacht.² Het geslacht Van Holthem was een ministerialengeslacht in het Gelderse Overkwartier.³ In 1335 komt Johannus van Hoitheyem voor als schout van Meerssen.⁴
- ¹ Franquinet, 276, 278.
- ² Habets 1869, 192.
- ³ Van Winter, o.c., tabel AII, 28.
- ⁴ Franquinet, no. 40.
48. *Houthem*, Ida van, 1422, 1426, priorin (1431) 1437
In 1422 schenkt Ida van Houthem een jaarrente van 12 vaten rogge ten behoeve van het altaar van St. Gielis in de kloosterkerk. De 6 bunder land als onderpand worden als onderpand ten behoeve van het altaar uitgeschreven.¹ In 1426 blijkt dat Ida al eerder 1,5 bunder land in erfpacht heeft gegeven voor 12 vaten rogge.² Uit een afschrift van een oorkonde van 1437 blijkt dat Ida van Houthem 'in der tijdt priorisse des goidshuys' van Sint Gerlach een goed voor 1 mud rogge jaarrente had verpacht in 1431. Zij draagt dit goed nu op aan het klooster voor de nagedachtenis aan haar vader, moeder, zus en broer en haar 'alderen' en zichzelf. Het mud rogge zal jaarlijks worden verdeeld onder de monialen en kapelanen van het klooster.³
- ¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 140, 209-210.
- ² Franquinet, no. 109; Haas, inv.no. 107, reg.no. 113.
- ³ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 232, 379-381.
49. *Houthem*, Jutta van, 1375(?), 1389, 1394(?)
Jutta van Houthem, dochter van wijlen Wijnand van Houthem, koopt in 1375 14 bunder land en renten van 20 schellingen oude groten, 9 penningen en 12 kapoenen.¹ Of zij dan al moniale te Sint Gerlach is, is onduidelijk. In 1389 schenkt zij bovengemelde jaarrenten en goederen, die zij 'in der vortijt' had gekocht, aan het klooster te Houthem tot 'orber ende behuef des gemeynen convents'.² In 1394 ontstaat een geschil tussen het klooster en Jan Roessen van Printhaghen over deze door Jutta geschonken goederen, dat ten gunste van het klooster wordt beslecht.³ Of Jutta toen nog leefde is niet duidelijk. Jutta wordt op 22 mei in het necrologium herdacht.⁴
- ¹ Franquinet, no. 66; Haas, inv.no. 80, reg.no. 66, 68, 70.
- ² Franquinet, no. 85; Haas, inv.no. 80, reg.no. 89.
- ³ Franquinet, no. 88; Haas, inv.no. 80, reg.no. 92.
- ⁴ Habets 1869, 173.

50. *Houthem*, Lyse van, 1458
 Het klooster bekend in 1458 schuldig te zijn aan Nese en Lyse van Houthem, zussen en monialen te Sint Gerlach, een lijfacht van 1 mud rogge jaarlijks hun leven lang. Als de één overlijdt zal de ander deze rente behouden, die uiteindelijk zal terugkeren naar het klooster.¹
¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 110; Franquinet, no. 127; Haas, inv.no. 110, reg.no. 132.
51. *Houthem*, Nese van, 1458
 Zus van Lyse; zie no. 50.
52. *Hulsberg*, Agnes van, (1471?)
 Volgens Philippens was Agnes van Hulsberg in 1471 moniale te Sint Gerlach. Haar afstamming en daarmee ook de datum van haar aanwezigheid in het klooster wordt echter niet overtuigend aangetoond.¹ Agnes van Hulsberg, dictae Scluyn, 'sororis nostrae' wordt op 11 juli in het necrologium herdacht.²
 Leden van het geslacht Van Hulsberg komen in de 14de en 15de eeuw regelmatig voor als ridder en knaap van wapenen.³
¹ Philippens, o.c., 29, 32, 33, 51 (stamboom).
² Habets 1869, 180.
³ Franquinet, no. 38, 89, 92, 94 etc.
53. *Hulsberg*, Aleijde van, (circa 1375-1385?)
 In 1385 doet Gertruyt van Hulsberg, moniale te Sint Gerlach, (zie no. 54) afstand van een goed ten behoeve van het klooster. De opbrengsten hiervan zal men delen op de presentie van haar jaargetijde en dat van haar zuster jouffrouwen Aleijde.¹
 In het necrologium wordt op 4 september 'Aleijdis de Huelsberg, sororis nostrae' als speciale weldoenster van het klooster herdacht.² Als Aleijde een zus is van Gertruyt dan zouden zij nog een broer, Arnold, gehuwd met Greta N., en een zus, gehuwd met N. Heyse, gehad hebben, aldus Philippens.³ Heilwigis van Beehoven, non in het St. Claraklooster te Keulen droeg in 1375 een erfleen over aan haar nichten, de gezusters Gertrudis en Aleijdis van Hulsberg, kloostervrouwen te Sint Gerlach.⁴
¹ Franquinet, no. 82; Haas, inv.no. 165, reg.no. 86.
² Habets 1869, 189.
³ Philippens, o.c., 2-3, 6, 51.
⁴ A. Munsters, 'Van Papenhoven', in: *PSHAL* 83 (1947), 245-253, aldaar pag. 245.
54. *Hulsberg*, Gertruyt van, 1375,¹ 1379, 1385, gestorven vóór 1415(?)
 (Hulsbergh, Hulsberch) In 1379 doet Anthonius van Heyse afstand van zijn goed 'De Struversgracht' ten behoeve van Gertrudis van Hulsberg, moniale te Sint Gerlach. Gertrudis ontvangt dit goed nu in leen van de proost van Meerssen.² In 1385 schenkt Gertruyt dit goed aan het klooster ten behoeve van de jaargetijden van haar en haar zuster Aleijde.³ In 1415 verklaart Reynart van Hulsberch geen recht te doen laten gelden op het goed 'De Struversgracht', welke in bezit is van het klooster van Sint Gerlach.⁴ 'De Struversgracht' was een versterkte hoeve en oorspronkelijk stamgoed van de familie Van Hulsberg.⁵ Volgens Habets was 'De Struyver' een hoeve van 38 à 40 bunder, dat in 1381 als Wickrader leen werd verheven.⁶
 Gertruyt wordt op 28 juni herdacht in het necrologium. Het klooster ontving van

haar o.a. 3 morgen voor ornamentering van de kerk.⁷

¹ Franquinet, no. 64; Haas, inv.no. 86, reg.no. 67.

² RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr. no. 115, 172.

³ Franquinet, no. 82; Haas, inv.no. 165, reg.no. 86.

⁴ Franquinet, no. 94; Haas, inv.no. 165, reg.no. 98.

⁵ Philippens, o.c., 1-2.

⁶ Habets, Leenen Valkenburg, 1885, 145.

⁷ Habets 1869, 179.

55. *Hulsberg*, Mechtildis van, priorin tussen 1471-1492 of 1505-1545(?)¹
Volgens Philippens leefde zij in 1479, maar haar afstamming en daarmee de datum van haar aanwezigheid in het klooster worden niet overtuigend aangetoond.²

¹ Zie ook no. 47 en noot 1.

² Philippens, o.c., 33, 51.

56. *Kenswilre*, Anna van, 1417(?), 1418
(Kintzweiler) In 1418 protesteren Anna van Kenswilre, die ziek op bed ligt, en Johanna van Retersbeke tegen een vonnis, dat de abt van Prémontré over hen heeft uitgesproken. Zij gaan in hoger beroep bij de paus. Waarop het vonnis betrekking heeft is onduidelijk.¹ Volgens Habets betrof het een geschil uit 1417 tussen proost Rinckart en Anna van Kenswilre. Zij had het klooster verlaten en was in Maastricht gaan wonen. Habets geeft hierbij geen bronverwijzing.²

Anna van Kenswilre wordt op 25 augustus herdacht in het necrologium.³

¹ Franquinet, no. 101; Haas, inv.no. 12, reg.no. 105.

² Habets 1869, 103.

³ Ibidem, 188.

57. *Kenterken*, Jutta, 1289
Godefridus Kenterken, schepen van Maastricht, van vrije stand (libere conditionis), stierf zonder kinderen en zonder een beschikking te hebben gemaakt over zijn goederen. Zijn gehuwde zus Oda, weigerde de door hem nagelaten goederen te delen met haar zus Jutta, moniale te Sint Gerlach. Oda meende op grond van het gewoonterecht, dat de goederen vervielen aan diegenen die 'in de wereld' waren gebleven. Het klooster bestreed dit. Op grond van een pauselijke toestemming mocht het klooster die goederen ontvangen, die de ingetreden zoudent ontvangen volgens het erfrecht als zij in de wereld waren gebleven.

Oda en haar echtgenoot Johannes van Mere worden door de officiaal van Luik gedwongen tot een verdeling van de goederen. Het klooster ontvangt de helft van de nalatenschap van Godefridus Kenterken.¹

¹ Franquinet, no. 25; Haas, inv.no. 98, reg.no. 26.

58. *Koessler*, Yeven van, 1466
In 1466 worden de goederen van wijlen Johan van Koessler onder zijn kinderen verdeeld. Stasse van Koessler, Gerart van Koessler en hun zwagers Arnolt van Prenthagen en Johan Beck, als momboors van hun echtgenotes Mynte en Yrsgard van Koessler komen tot de volgende deling: Stasse ontvangt als zijn kindsdeel het erf en goed te Koessler met de goederen te Vriedenaldenhoeven en te Pattern over de Ruyren met de pacht van de molen te Broek en bijbehorende gelden en roerende

goederen. Bovendien ontvangt hij nog een jaarrente van 10 malder rogge uit de goederen te Stayen.

Gerart ontvangt als kindsdeel het goed te Koerentzich met toebehoor en de bijbehorende roerende en onroerende goederen, het gehele goed van Houthem met toebehoor onder voorwaarde dat Gerart aan zijn zuster Yeven, moniale te Sint Gerlach, jaarlijks een lijfrente zal geven waarop zij recht heeft. Gerart ontvangt verder het goed te Stayen met toebehoor, met uitzondering van de 10 malder rogge die aan Stasse verschreven zijn; bovendien ontvangt hij nog de tiende te Scharpeseele. Arnolt van Prentzagen ontvangt als momboor van Mynte als kindsdeel het goed te Rivieren en het erf en goed te Havert met gelden en toebehoor.

Johan Beck ontvangt als momboor van Yrmgard het erf en goed te Scherwyer met gelden en toebehoor. Van afbetaling van eventuele schulden van wijlen Johan van Koessler wordt hij ontlast.¹

¹ Franquinet, no. 129; Haas, inv.no. 111, reg.no. 134.

59. *Lemmole*, Catharina van, 1315

(Lemmoel, Limmel) Catharina, dochter van Lambertus van Lemmole, moniale te Sint Gerlach heeft in 1315 2 bunders land gekocht waarvan jaarlijks ten behoeve van de pitancie en missen in het klooster een rente van 6 brabantse schellingen op het kroningsfeest en een rente van 5 brabantse schellingen op het feest van de onbevleete ontvangenis wordt geschonken.¹

Lambertus van Lemmoel, man van wapen, zoon van Lambertus van Lemmoel en Margariete, Leonius van Lemmoel, ridder, broer van Lambertus, komen voor in 1347.² Deze personen worden ook alle vier in het necrologium genoemd.³ Zijn dit misschien de ouders en broers van Catharina?

Tussen 1230 en 1240 treedt ene Renerus van Limmel op als getuige voor Beatrix, vrouwe van Valkenburg.⁴

¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 85, 131.

² Franquinet, no. 43.

³ Habets 1869, 181, 13 juli; 182, 18 juli en 22 juli; 177, 13 juni.

⁴ Franquinet, no. 2.

60. *Linsenich*, Agnes, gestorven circa 1579

Zij wordt samen met andere monialen die aan de pest stierven in het necrologium herdacht op 21 augustus; zie no. 2.

In 1447 komt ene Willem van Lynsenich voor als ridder en richter.¹

¹ Habets, 'Heerlijkheid Nuth', oork.no. 13, 178.

61. *Margaretha*, (van Stercbeeke?), 1272

Margaretha, dochter van Walter en Oda van Stercbeeke, moniale te Sint Gerlach, koopt 6 bunders land ten behoeve van het klooster en de pitancie; 12 luikse schellingen ten behoeve van de pitancie op het feest van de heilige Catharina, Johannus en Nicolaas; een 1/2 mud rogge jaarlijks voor de jaargetijde van Mechtildis, 'domine de Berges'; 3 morgen land ten behoeve van de jaargetijden van haar ouders; een 1/2 bunders land ten behoeve van een lamp in de kerk van Sint Gerlach en een 1/2 mud rogge jaarlijks ten behoeve van de lamp boven het koor in het klooster.¹

¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 76, 122-123.

62. *Mont de Aquis*, Mabilia, 1366, 1375,¹ priorin 1378
(Mouts de Aquis, de Aquis) Familie Monthenaken? In 1366 ontvangt Mabilia, dochter van wijlen Willelmus Mont de Aquis, ridder, een jaarrente van 10 luikse schellingen.² In 1378 komt Billa Mouts de Aquis als priorin voor.³ Verschillende leden van de familie Monthenaken komen als schepenen voor.⁴
¹ Franquinet, no. 64; Haas, inv.no. 86, reg.no. 67.
² Franquinet, no. 53; Haas, inv.no. 101, reg.no. 53.
³ Franquinet, no. 71; Haas, inv.no. 174, reg.no. 74.
⁴ Franquinet, no. 21, 53, 119.
63. *Muederstorp*, Lisa van, 1364
(Moersdorp) In 1364 koopt Lisen van Muderstorp een jaarrente van 3 mud of 24 vaten rogge. Met verlof van de prelaat had zij deze rente gekocht van haar eigen geld. Zij schenkt deze rente aan het klooster onder voorwaarde dat 12 vaten rogge zullen dienen voor een bróndende lamp en 12 vaten zullen worden verdeeld onder de proost en de monialen vóór het feest van Alle Heiligen.¹ Op 15 juni wordt Elisabeth van Moersdorp herdacht in het necrologium.²
¹ Franquinet, no. 52; Haas, inv.no. 100, reg.no. 52.
² Habets 1869, 177.
64. *Nuth*, Elisabeth van, priorin tussen 1471-1492 of 1505-1545(?)¹ (Nutte).
Zij wordt op 27 juni herdacht in het necrologium.² In 1262 komt ene Adam van Nuth als ridder voor.³
¹ Zie ook no. 47.
² Habets 1869, 178.
³ Peeters, 'Heerlijkheid Wijnandsrade', o.c., 396.
65. *Ophem*, Agnes van, 1303
In 1303 maakt Adam van Ophem, man van wapen, zijn testament. Hij bestemt 15 luikse mark voor de afbetaling van zijn schulden. De O.L.V. kerk te Maastricht krijgt jaarlijks voor zijn jaargetijde; de monialen te Sint Gerlach ontvangen eveneens jaarlijks 1 mark voor zijn jaargetijde. Iedere koorkapelaan van de O.L.V. kerk ontvangt een 'tercennale'. Zijn zus Aelida, weduwe van ridder Theodericus van Eelen, ontvangt 10 luikse mark in eens. Zijn vleselijke zussen (sororibus meis carnalibus) Agnes, moniale te Sint Gerlach, Catharina, moniale te Dalhem, en Elisabeth, moniale te Hocht, ontvangen ieder een jaarrente van 1 mark, onder voorwaarde dat deze renten na hun dood niet aan het klooster komen, maar aan de naaste erfenamen. Johannus van Susteren, kapelaan van de O.L.V. kerk ontvangt 40 luikse schellingen. Tot uitvoerders van zijn testament benoemt hij o.a. zijn vleselijke broer (fratrem meum carnale) Arnoldus van Ophem.¹ Volgens Fahne was Van Ophem een Guliks geslacht.² Leden van dit geslacht komen ook als schepenen voor.³
¹ Franquinet, no. 30; Haas, inv.no. 155, reg.no. 31.
² Fahne, Geschichte der Cölnischen, Jülischen und Bergischen Geschlechter, o.c., dl. 2, 109.
³ Franquinet, no. 104; Haas, reg.no. 133.

66. (*Palude*, N. van), 1366
 Achterop de oorkonde uit 1366 waarin 8 vaten rogge jaarpacht worden verkocht aan het klooster staat: 'Littera domicelle de Palude de octo vasis silignis', waaruit Franquinet afleidt, dat ene juffer van Palude, moniale te Sint Gerlach, het geld heeft verschafte voor deze aankoop.¹
 Volgens Meulleners was Van Palude een Luiks geslacht.²
¹ Franquinet, no. 55; RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 116, 172-174. Het opschrift van dit afschrift luidt: 'Littera de octo vasa silignis ex parte domicelle de Palude in Houtheym'.
² J.L. Meulleners, 'Geschiedenis van de heerlijkheid en heeren van Obbicht en Papenhoven, voornamelijk van Jonker Filips van Bentinck. Eene bijdrage tot de geschiedenis van het Overkwartier van Gelderland', in: *PSHAL* 20 (1883), 3-483, aldaar 274.
67. *Pasart*, Aleijt, 1548, 1556, gestorven circa 1579
 Katharijne Passart, weduwe van jonker Goessen Passart, draagt in 1548 aan haar zoon Willem en dochter Mechtilde een jaarrente over van 12 malder rogge, welke Willem met goedkeuring van zijn zus Mechtilde en zijn nog onmondige broers en zussen schenkt aan het klooster van Sint Gerlach voor zo lang Aleijt Passart daar zal leven en niet langer.¹
 In 1556 laat Mechtildis van Amstenrade 1 goudgulden na aan de dochter van Catharina Passart haar nicht, wier dochter moniale in het klooster van Sint Gerlach is.²
 Alejdis Passart is één van de monialen die gestorven is aan de pest en op 21 augustus in het necrologium worden herdacht; zie no. 2.
 In 1503 komt ene jonker Wilhelm Passart voor als poorter van Maastricht.³
¹ Franquinet, no. 151; Haas, inv.no. 116.
² Habets, 'Leenen Valkenburg' 1885, 250.
³ Franquinet, no. 141.
68. *Retersbeke*, Johanna van, 1394,¹ 1418, 1442
 (Retersbeck) In 1418 verklaart Johanna van Retersbeke in beroep te zullen gaan tegen het vonnis, welke de abt van Prémontré over haar en haar medezuster Anna van Kenschwilre heeft uitgesproken.² In 1442 koopt zij een jaarrente van 12 vaten rogge, welke zij schenkt voor een erfmis ter ere van het H. Sacrament op het altaar van het H. Bloed.³
 Leden van het geslacht Van Retersbeke treden op als burger van Maastricht, ridder en man van wapenen.⁴
¹ Franquinet, no. 88; Haas, inv.no. 81, reg.no. 92.
² Franquinet, no. 101; Haas, inv.no. 12, reg.no. 105.
³ Franquinet, no. 112; Haas, inv.no. 168, reg.no. 116.
⁴ Franquinet, no. 22, 23, 44, 70.
69. *Riveren*, Katharina van, priorin 1364, 1375¹
 Catharina van Rivieren wordt op 10 oktober herdacht in het necrologium.²
 In 1426 komt Henrix van Ryvieren voor als knape te wapenen.³
¹ Franquinet, no. 51, 64; Haas, inv.no. 159, reg.no. 51; inv.no. 86, reg.no. 67.
² Habets 1869, 196.
³ P. Doppler, 'Schepenbrieven van het kapittel van O.L.Vrouwe te Maestricht', in:

70. *Schaesberg, Aleijt van, 1380(?), 1394¹*
In 1380 beleent de aartsbisschop van Keulen, Greta, weduwe van ridder Konrad van Schaesberg, en hun kinderen Johan en Aleyd, met de Wycherhof.² Het is mogelijk dat deze Aleyd dezelfde is als Aleijt, die in 1394 moniale te Sint Gerlach is. Indien deze veronderstelling juist is, dan had zij een broer Johan, die huwde met Gertrud van Retersbeek en een zus, Margaretha, gehuwd met Diederik van Berghhe.³ Of Aleyt ook in 1380 moniale was is niet met zekerheid te zeggen.
In het necrologium wordt zij op 4 juni herdacht.⁴
Volgens Fahne was Van Schaesberg een 'dynastengeslacht'. In de oorkonden komen leden van dit geslacht voor als ridders.⁵
- ¹ Franquinet, no. 88; Haas, inv.no. 81, reg.no. 92.
² Peters, Von Schaesberg, o.c., 12.
³ Ibidem, stamboom.
⁴ Habets 1869, 175.
⁵ Fahne, Geschichte der Cölnischen, Jülischen und Bergischen Geschlechter, o.c., dl. 1, 376; Franquinet, no. 83; Peters, Von Schaesberg, o.c., 9.
71. *Schaesberg, Catharina van, 1380, 1383*
(Scoesberch, Schoitzberg, Schaefsberg) Willem van Schaesberg heeft 1,5 bunder in erfpacht gegeven voor 12 vaten rogge en 4 penningen jaarrente, welke hij ten behoeve van zijn zus Catharina, moniale te Sint Gerlach, heeft afgestaan. Van deze 1,5 bunder moet jaarlijks 18 schellingen betaald worden aan Helsze van Retersbeek, moniale te Reichenstein.¹ In 1383 geeft Catharina deze 1,5 bunder in erfpacht aan Johan Buseman van Bentzenrade voor 12 vaten rogge jaarrente. Het land is belast met 18 schellingen voor Heynrich van der Stroissen.²
Catharina wordt op 31 augustus herdacht in het necrologium.³
- ¹ Franquinet, no. 72; Haas, inv.no. 104, reg.no. 76.
² Franquinet, no. 79; Haas, inv.no. 104, reg.no. 83.
³ Habets 1869, 189.
72. *Schaloen, Anna van, kelnerin 1545, 1548¹*
(Schaluynne, Sloen) Volgens Philippens was zij vermoedelijk een zus van Johan van Hulsberg.²
In 1422 komt ene van Schaluyn als ridder voor.³
- ¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 185, 299-302; afschr.no. 216, 355-357.
² Philippens, o.c., 15, uit de stamboom, 51, blijkt dat echter niet.
³ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 140, 209-210.
73. *Schinnen (?), Catharina van, 1288*
(Schynne) In 1288 maakt Goblio van Schinnen, kanunnik van de St. Pieter te Luik zijn testament. Hij vermaakt onder meer zijn nicht Catharina, moniale te Sint Gerlach, 1 mark sterlingen, 1 mud rogge jaarlijks, na haar dood aan het klooster te komen. Verder ontvangt zij nog 20 (28) kapoenen en 28 penningen sterlingen jaarrenten eveneens na haar dood aan het klooster te komen voor de pitancie.¹ Verder ontvangt zij volgens het afschrift nog één van zijn 'lectis' bij Hegge.²

In het necrologium wordt Catharina van Schynne op 6 oktober herdacht als weldoenster.³

Van Schinnen was een edelvrij geslacht, behorend tot de Gelderse ridderschap.⁴

¹ Franquinet, no. 24; Haas, inv.no. 96, reg.no. 25; RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 91, 137-139.

² RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 91, 137-139.

³ Habets 1869, 195.

⁴ Van Winter, o.c., tabel C33; Peters, Von Schaesberg, o.c., 9, noot 1.

74. *Severen*, Katharina van, 1376¹

¹ Franquinet, 68; Haas, inv.no. 173, reg.no. 71.

75. (*Spabeek*, N. van), 1288(?)

(Spabeke) In zijn testament uit 1288 verlangt Goblio van Schinnen dat één van de dochters van Godefridus van Spabeek, in het klooster van Sint Gerlach als moniale of 'soror' wordt opgenomen. Ter ondersteuning van haar intrede ('in subsidium sui introitus') schenkt hij het klooster 5 mud koren en 1 mud tarwe. De dochter van Godefridus ontvangt verder voor zo lang zij leeft 1 mark sterlingen en 1 (7) mud rogge jaarrenten, welke renten na haar dood aan het klooster zullen komen. Volgens het afschrift ontvangt zij nog een 'lectum' welke Goblio bezit te Hegge.¹

Of een dochter van Godefridus van Spabeek ook daadwerkelijk is ingetreden in het klooster van Sint Gerlach is niet met zekerheid te zeggen.

Godefridus van Spabeek, ridder, is een familielid van Goblio van Schinnen.²

¹ Franquinet, no. 24; Haas, inv.no. 96, reg.no. 25; RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 91, 137-139.

² Franquinet, no. 24.

76. *Straeten*, Margriet van der, priorin 1471

(Stroeten) In 1471 verkoopt de proost aan priorin Margriet van der Straeten 10 vaten rogge, welke wijlen juffer van Cortenbach had nagelaten, als lijfspensioen.¹

Margriet van der Straeten komt niet voor in de lijst van proosten en priorinnen die Franquinet publiceerde. Volgens deze lijst stierf ene Margaretha van der ... in 1465. Habets noemde haar Margaretha van der Aa, die van 1402 tot 1465 priorin te Sint Gerlach zou zijn geweest.² Gezien de overeenkomst tussen de voornamen en een gedeelte van de familienaam, lijkt het mij aannemelijk dat met deze Margaretha Margaretha van der Straeten wordt bedoeld. Tussen 1402 en 1471 waren bovendien Gertruyt van Boelsbeck, zie no. 12, (priorin in 1418 tot 1419 (1427), Ida van Cortenbach, zie no. 19, (priorin vóór 1471) en Ida van Houthem, zie no. 48 (priorin in (1431) 1437) priorinnen te Sint Gerlach. De vermelding in het handschrift dat Margaretha van der ... priorin was van 1402 tot 1465 is onjuist.

Van der Straeten was een Vlaams adellijk geslacht, voorkomend in de 11de eeuw. Een tak van deze familie komt echter ook voor als ministerialen in het Gelderse Overkwartier sedert de 13de eeuw.³

¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 112; Haas, inv.no. 112, reg.no. 140.

² Franquinet, 278.

³ Van Winter, o.c., tabel AII, 56.

77. (*Strijthagen*, Margaretha van), 1518

Op verzoek van Willem van Strijthagen, voogd van Valkenburg, worden zijn twee

buitenechtelijke dochters, Margaretha en Maria, gewettigd door Petrus Tulleman, die hiertoe gemachtigd is door keizer Frederik IV. Margaretha en Maria waren van zins hun leven in een klooster door te brengen, maar hun buitenechtelijkheid vormde daarvoor een belemmering.¹ Of Margaretha en Maria ook daadwerkelijk in het klooster te Sint Gerlach zijn ingetreden is niet met zekerheid te zeggen. Wel komt een Margaretha Streithagen als werkzuster (convers) voor in het necrologium op 8 augustus.² Het is mogelijk dat deze de dochter is geweest van Willem van Strijthagen. Misschien was de 'smet op haar geboorte' toch nog een belemmering voor haar om als moniale in het klooster van Sint Gerlach te worden opgenomen.

In 1289 verklaart Hendrik van Schinnen dat hij te Schinnen onder meer in bezit is van drie horigen (fideles), waaronder Willem, zoon van ridder Conrad van Strijthagen.³

¹ Franquinet, no. 143; Haas, inv.no. 13.

² Habets 1869, 184-185.

³ Habets, 'Leenen Valkenburg', 1885, 7.

78. (*Strijthagen*, Maria van), 1518
Zus van Maria, zie no. 77.

79. *Sweertscheyde*, Agnes, subpriorin 1492,¹ 1501, 1505²
(Swertscheye, Swertsenburgh) In 1501 schenkt Agnes Sweertscheyde een jaarrente van 17 vaten rogge aan het klooster.³

Volgens Habets noemde men de familie Swartsenburg ook wel Swertscheidt of Swertsteen.⁴

In het necrologium wordt Agnes Swertsteen, 'sororis nostrae', op 24 augustus herdacht. Zij heeft het klooster veel nagelaten ten behoeve van de jaargetijden van haar familie.⁵

Volgens Dyserinck was Van Schwartzenberg een Duits geslacht, dat in de 15de eeuw naar de landen van Overmaas was gekomen. Melchior Schwartzenberg was in 1578 militair gouverneur te Maastricht.⁶

¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 44, 69.

² Ibidem, inv.no. 1, afschr.no. 162, 259-262.

³ Ibidem, inv.no. 1, afschr.no. 163, 264-265.

⁴ Habets 1869, 181, noot 4.

⁵ Ibidem, 188.

⁶ H. Dyserinck, 'De militaire gouverneurs van Maastricht 1567-1794', in: *PSHAL* 48 (1912), 1-234, aldaar 59.

80. *Tzevel*, Catharina van, 1375,¹ 1381
(Sievel, Zvel, Zievel, Tzeevel, Tzivel) Catharina koopt in 1381 een jaarrente van 7 vaten rogge ten behoeve van het klooster voor de nagedachtenis aan haar nicht Nese en haar vrienden.²

Leden van het geslacht Tzevel komen regelmatig voor als ridder;³ ook komen zij voor als schout en burgemeester.⁴

¹ Franquinet, no. 64; Haas, inv.no. 86, reg.no. 67.

² Franquinet, no. 74; Haas, inv.no. 162, reg.no. 78.

³ Franquinet, no. 75, 89; Habets 1869, 102.

⁴ Franquinet, no. 104; Franquinet, 'Glanes Historiques', 136.

81. *Tzevel*, Catharina van, subpriorin 1592,¹ 1599(?)
 Zij wordt op 7 juli in het necrologium herdacht en volgens Habets leefde zij in 1599.²
¹ Franquinet, no. 167; Haas, inv.no. 82.
² Habets 1869, 180, noot 2.
82. *Tzevel*, Isabella van, priorin 1545, 1548, 1561,¹ 1567,² gestorven circa 1579
 Isabella van Tzevel, priorin, stierf met andere monialen aan de pest en wordt op 21 augustus in het necrologium herdacht.
 Volgens Habets stierf zij in 1587,³ maar daar haar opvolgster reeds in 1581 als priorin voorkomt, is het waarschijnlijker dat zij in 1579 – een datum die in de lijst van proosten en priorinnen eveneens wordt genoemd – is gestorven.⁴
 Zij wordt ook op 26 augustus herdacht, waarbij zij voor haar jaargetijden het klooster 100 brabantse gulden heeft geschonken.⁵
¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 185, 299-302; afschr.no. 216, 355-357; afschr.no. 243, 406-408.
² Franquinet, no. 156; Haas, inv.no. 113; RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 113B.
³ Habets 1869, 187 en noot 2.
⁴ Franquinet, 278-279.
⁵ Habets 1869, 188.
83. *Tzevel*, Maria van, priorin 1581, 1592,¹ 1593,² 1596, 1606³
 In 1596 worden de goederen van Maria van Tzevel ten behoeve van de Keulse bisschop aangeslagen voor 50 brabantse gulden jaarlijks.⁴
 Zij wordt op 13 juli herdacht in het necrologium.⁵
¹ Franquinet, no. 162, 167; Haas, inv.no. 56, 82.
² RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 229, 375-376.
³ Franquinet, no. 179, 180. In deze oorkonden wordt Maria van Tzevel abdis van Sint Gerlach genoemd.
⁴ *Verlagen omtrent 's Rijks Oude Archieven*, 1925, 2de deel 684-685 IX, no. 3, 4; Haas, inv.no. 132.
⁵ Habets 1869, 181: 'Mariae de Tzevel, sororis nostrae' (?).
84. *Ulestraten*, Catharina van, priorin 1492, 1505¹
 (Uhlestraeten, Uijllenstroeten) In 1426 komt ene Walraven van Ulestroten voor als knaap van wapenen.²
¹ RAL, *Inv. HSG*, inv.no. 1, afschr.no. 44, 69; afschr.no. 162, 259-262.
² Franquinet, no. 109.

* Deze lijst heeft een voorlopig karakter. Niet van al de hierin genoemde monialen is zeker of en wanneer zij in het klooster van Sint Gerlach leefden. Dit is dan ook aangegeven. Het door Habets uitgegeven gedeelte van het necrologium bevat meer namen van monialen. Het necrologium noemt echter zelden sterftedata, zodat niet kon worden nagegaan wanneer de daarin genoemde vrouwen hebben geleefd.

1447 (1458)	4 mud rogge jaarrente	peculium	deels aan het klooster; rest onbekend
1449	1 mud rogge jaarrente	peculium	-
1456	2 grote ponden was jaarrente	peculium (deel erfdeel?)	-
1458	1 mud rogge jaarrente	peculium	klooster
1461	jaarrenten van 12 par koren, 12 kapoenen voor zolang zij leeft	peculium: erfdeel	familie
1466	een jaarlijkse rente	peculium: erfdeel	-
v66r 1471	10 vaten rogge jaarrente	peculium	klooster
1471	10 vaten rogge jaarrente	peculium	-
1501	17 vaten rogge jaarrente	peculium	klooster
1514*	jaarrente van 8 beschei- den goudgulden, aflos- baar met 150 goudgulden	dos; peculium: erfdeel	klooster
1537	erfgoederen van Jeuris Jenkers	peculium	-
1538	jaarrente van 11 goud- gulden voor zo lang zij leeft	dos; peculium: erfdeel	klooster
1538	jaarrente van 9 goud- gulden voor zo lang zij leeft	dos; peculium: erfdeel	klooster
1548	jaarrente van 12 malder rogge voor zo lang zij leeft	dos; peculium: erfdeel?	klooster
1556	1 goudgulden	peculium	-
1556	1 goudgulden	peculium	-
1556	1 goudgulden	peculium	-
1567 (1522)	23 gulden jaarrente voor 730 gulden, zo lang zij leeft	peculium (dos?)	klooster?
circa 1579	100 brabantse gulden	peculiumklooster	

1589	jaarrente van 40 brabantse gulden	peculium: erfdeel	-
1594	jaarrente van 1200 gulden en 2000 gulden in eens	peculium: erfdeel	deels aan de familie; rest onbekend

* Het betreft hier de intrede van Lucia van Ghojr in het klooster te Heinsberg; Lucia doet afstand van de erfgoederen; Franquinet, no. 142.